

سنڌ هاءِ ڪورٽ ڪراچي

ايم اي نمبر 69/2022

تاريخ: جج جي دستخط سان آرڊر

اپيل ڪنڌڙ : M/s. ميرٺ ڪوآپريٽو هائوسنگ سوسائٽي لميٽيڊ

جوابدار : شاهد اختر قريشي ۽ ٻيا.

ٻڌڻي/ترجیح ڪيس.

1. سي ايم اي نمبر 4855/2022 جي ٻڌڻ لاءِ.

2. مکيه ڪيس جي ٻڌڻ لاءِ.

ٻڌڻي جي تاريخ : 19 سيپٽمبر 2023.

آرڊر جي تاريخ : 14 نومبر 2023.

حاضري:

عزيز الرحمان آخوند، درخواستگذار جو وڪيل.

ظفر امام، جوابدار جو وڪيل.

جناب علي زرداري، AAG سان گڏ سيد جاويد علي شاه، ٻيڻي رجسٽرار، (قانوني) ڪوآپريٽو سوسائٽيز، سنڌ.

M/s. عبد الحسنين، مزمل حسين جلباڻي، آڪاش گيهائي، محمد حنيف سما، محترمه ساره ملڪاڻي ۽ محترمه سائره شيخ ايڊووڪيٽ، اميڪس (Amicus).

فيصلو

صلاح الدين پنهور-جج- ان اپيل جي ٻڌڻي دوران قانون بابت سوال اٿاريو ويو ته ڇا ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 1925ع ۾ ترميم ٿيل (ايڪٽ) 2020 جي تحت هائوسنگ اسڪيمن تي لاڳو ٿئي ٿو، جنهن مطابق هن بينچ جواب ڏيڻ جو فيصلو ڪيو. پارٽين جي رضامندي سان قانوني مسئلو. هن عدالت پاران مقرر ڪيل لاڳاپيل وڪيل ۽ مددگارن جي مدد سان. ان کان پوءِ، وڊيو آرڊر جي تاريخ 04 سيپٽمبر 2023، اهو ڏنو ويو ته: -

"چوڻ جي ضرورت ناهي ته ايڪٽ، 1925 جو واضح جائزو ڏيکاري ٿو ته اهو ايڪٽ بنيادي طور تي هائوسنگ اسڪيمن لاءِ نه هو. پر، اهو

صرف هڪ پاسو هو، جنهن جي ذريعي سماج جي هڪ گروهه / فردن جو تعلق زراعت جي شعبي سان، سيڪشن، گهٽ آمدني. ڪمائيندڙن کي اڳوڻن (فارمر) تنظيمن جي ذريعي سهولت فراهم ڪرڻ جي ضرورت هئي. ۽ بنڪون به قائم ڪيون ويون آهن انهن جي ترقيءَ لاءِ قرض ڏيڻ ۽ انهن لاءِ رهائش جا حصا.

Amicus رپورٽون

2. ان مطابق، جيئن ته ايڪٽ جي درآمد جا اندروني سوال، ان جي روح ۽ ضرورت شامل هئي، ان ڪري هن عدالت مناسب سمجهيو ته مسز عباد الحسنين، مزمل حسين جلباڻي، آڪاش گيهاني، محترمه ساره ملڪاڻي ۽ محترمه جي حوالي ڪيو وڃي. ساڻهه شيخ. وڪيلن عدالت جي مدد ڪئي جنهن کي مٿين تجويزن تي وڪيل مقرر ڪيو ويو. اهو چوڻ جي ضرورت ناهي ته هي تجويز سڌو سنئون ڪيس جي ميرٿ تي اثر انداز نه ڪندي، جڏهن ته، هي عدالت ايڪٽ، 1925 ۽ 2020 جي مقصد ۽ لاڳو ٿيڻ تي غور ڪندي، ايڪٽ جي روح کي نظر انداز ڪندي. ان جي اصل شڪل. گهٽتائي کي نظر ۾ رکندي، عدالتي اسسٽنٽ جي خلاصو رپورٽن مان اقتباس هيٺ ڏنل آهي: -

3. سڀ کان پهرين جناب مزمل حسين جلباڻي پنهنجي رپورٽ ۾ پيش ڪيو ته ”ڪوآپريٽو تحريڪ جو پهريون مثال انگلينڊ ۾ شروع ٿيو، جنهن کانپوءِ اهو پرنسپال (Rochdale Principal 1844) جي نالي سان مشهور آهي، اڄ تائين سڄي دنيا ۾ ڪوآپريٽو سوسائٽيون آهن. انهن ”روچڊيل اصولن“ کي اجاگر ڪيو، جيڪي هي آهن:

- رضاڪارانه ۽ عام رڪنيت
- ڊيموڪريٽڪ ميمبر ڪنٽرول (برابر ووٽ ڏيڻ جا حق هر ميمبر کي هڪ ووٽ ڏيو).
- ميمبرن جي معاشي شموليت.
- خودمختياري ۽ آزادي.
- تعليم، تربيت ۽ ڄاڻ.
- ڪوآپريٽو جي وچ ۾ تعاون.
- ڪميونٽي لاءِ ڳڻتي.

هن رپورٽ ۾ وڌيڪ چيو ته پاڪستان ۽ خاص ڪري پنجاب صوبي ۾ ڪوآپريٽو سوسائٽيز جي موجوده صورتحال جي حوالي سان ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 1925ع تحت جوائنٽ رجسٽرار آف ڪوآپريٽو وٽ 06 قسم جون سوسائٽيون رجسٽرڊ ٿيل آهن.

پاڪستان ۾ (عام طور تي)

6 قسم جا سماج آهن، جيڪي هن ريت آهن؛

- ڪنزيومر ڪوآپريٽو سوسائٽي: اهڙيون سوسائٽيون سڌو سنئون ٺاهيندڙن کان سامان خريد ڪري صارفين کي فراهم ڪن ٿيون، اهڙي طرح ورهائڻ ۾ وچولين جو ڪردار ختم ٿي وڃي ٿو.

□ پروڊيوسر ڪوآپريٽو سوسائٽي: ننڍي پيماني جي پيداوار جي مفادن جي حفاظت ۽ پيدا ڪندڙن کي ضروري شيون مهيا ڪرڻ جهڙوڪ مشينري، خام مال، سامان وغيره.

□ ڪوآپريٽو مارڪيٽنگ سوسائٽي: سڀني ميمبر گڏ ٿين ٿا ۽ پوءِ هڪ مرڪزي ايجنسي ذريعي وڪرو ڪن ٿا (جهڙوڪ آچر مارڪيٽ وغيره).

□ ڪوآپريٽو ڪريڊٽ سوسائٽي: ان جي ميمبرن کان جمع ڪيل قرضن کي قبول ڪري ٿو ۽ مناسب دلچسپي تي مطالبين تي قرض ڏئي ٿو. (شهري ڪوآپريٽو بنڪون اهڙي ڪوآپريٽو سوسائٽيءَ جو بهترين مثال آهن).

□ ڪوآپريٽو يا فارمنگ ڪوآپريٽو سوسائٽي: بچ، پاڻ، جراثيم ڪش دوائن وغيره جي خريداريءَ لاءِ مختصر مدي وارا قرض فراهم ڪيا وڃن ٿا، ۽ ٽرئڪٽر، زرعي مشينري، مال پالڻ، ٽيوب ويلن وغيره جي خريداريءَ لاءِ وچولي ۽ ڊگهي مدي وارا قرض پڻ ڏنا وڃن ٿا. آهن ان کي زرعي ڪوآپريٽو سوسائٽي چيو وڃي ٿو.

□ ڪوآپريٽو هائوسنگ سوسائٽي: هائوسنگ ڪوآپريٽو سوسائٽيون زمينون خريد ڪري، گهر/ فليٽ ٺاهي ۽ انهن کي پنهنجن ميمبرن کي الاٽ ڪن. ڪجهه هائوسنگ سوسائٽيون پڻ ميمبرن کي قرض يا ڪريڊٽ جون سهولتون مهيا ڪن ٿيون گهٽ سود جي شرح تي پنهنجو گهر ٺاهڻ لاءِ.

جڏهن ته، اميڪس ٻڌايو ته پنجاب صوبي ۾ (خاص طور تي) گورنمينٽ آف پنجاب اينڊ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 1925 تحت، سوسائٽيون قائم ڪيون ويون آهن.

• APEX سوسائٽيز: هي ڪوآپريٽو تحريڪ جي ترقي کي فروغ ڏئي ٿو، ڪوآپريٽو سوسائٽيز جي ميمبرن ۽ فردن جي ڪم کي آسان بڻائي ٿو ۽ سڀني قسمن جي بنڪنگ ۽ ڪريڊٽ جي سوسائٽين ۽ فردن سان بنڪنگ ۽ ڪريڊٽ جو ڪاروبار هلائي ٿو، ڪاروبار تي مصروف، معائنو ڪرڻ لاءِ. سوسائٽيز جي ميمبرن جي ڪريڊٽ جي ضرورتن جي نگراني ۽ جائزو وٺڻ لاءِ.

• ڪريڊٽ ڪوآپريٽو سوسائٽيز: پنهنجن ميمبرن کي قرض فراهم ڪرڻ لاءِ، اهي سوسائٽيون پنجاب پراونشل ڪوآپريٽو بنڪ لميٽيڊ کان شيئر ڪمپيٽل ۽ قرضن ذريعي فنڊ گڏ ڪن ٿيون. ڪريڊٽ ڪوآپريٽو سوسائٽين کي وڌيڪ ٻن ڀاڱن ۾ ورهايو ويو آهي؛

• فارم سروس سينٽر: مشيني فارمنگ متعارف ڪرائڻ ۾ مدد ڪريو ٽريڪٽر ۽ ٻيا زرعي اوزار ڪرائي تي ڏيڻ ۽ انهن اوزارن جي مرمت ۽ سار سنڀال ڪوآپريٽو سوسائٽيز جي هاري ميمبرن جي وچ ۾.

• سينٽر-ايسوسيئيٽڊ فارمز-ان-اءِ آر ڊي پي (انٽيگريٽيڊ رورل ڊولپمينٽ پروگرام) ڪوآپريٽو: انٽيگريٽيڊ رورل ڊولپمينٽ پروجيڪٽ (IRDP) علائقن ۾ اڳ ۾ ئي صوبي ۾ موجود ڪوآپريٽو بنيادن تي ڪريڊٽ ۽ زرعي مارڪيٽنگ جون سهولتون مهيا ڪرڻ آهي. فارم سروس سينٽرن کان پوءِ ماڊل ڪيو ويو.

• هائوسنگ ڪوآپريٽو سوسائٽيز: بهتر ۽ سستا گهر مهيا ڪن خاص طور تي گهٽ ۽ وچين آمدني وارن گروپن کي، جيڪي ٻي صورت ۾، انفرادي ڪوششن ذريعي پنهنجا گهر نه ٺاهي سگهندا هئا.

• صنعتي ڪوآپريٽو سوسائٽيز: هي ذريعو خام مال ۽ سامان جو مناسب قيمت تي خريد ڪري سگهي ٿو، سرمائي کي وڌائي سگهي ٿو ۽ پنهنجي مصنوعات کي سازگار شرطن تي مارڪيٽ ڪري سگهي ٿو، وڌيڪ صنعتي خودمختياري کي چالو ڪري سگهي ٿو، مزدورن جي حيثيت کي اجرت ڪمانڊ وارن کان پارٽنر تائين وڌائي سگهي ٿو، مزدورن جي شموليت. ان کان علاوه انهن جي لاڳاپيل

مزدورن جي. (پنجاب جي ممتاز صنعتي ڪوآپريٽو پاڪستان سائيڪل انڊسٽريل ڪوآپريٽو سوسائٽي لاهور آهي. اها سڀ کان وڏي صنعتي سوسائٽي آهي. اها 1953ع ۾ قائم ٿي ۽ ”رستم“ ۽ ”سهراب“ جي برانڊن سان سائيڪلون ٺاهي ٿي ۽ موٽر سائيڪلن جا مختلف ماڊل پڻ ٺاهي ٿي. برانڊ نالو "سهراب").

• عورتن جون سوسائٽيون: عورتن جو سيڪشن عورتن جي ڪوآپريٽو بچت ۽ صنعتي سوسائٽين جي قيام، رجسٽريشن ۽ نگراني جو ذميوار آهي. اهي سوسائٽيون صنعتي تربيتي پروگرام پيش ڪن ٿيون، جن ۾ ٽيلرنگ، ايمبرائڊري، ويلنگ، فيبرڪ پينٽنگ، فلورسٽري، ۽ بيوتي پارلر جون مهارتون شامل آهن. مائيڪرو سطح تي عورتن جي معاشي بهتري کي هٿي وٺرائڻ، غربت جي خاتمي ۽ غريب خاندانن جي آمدني وڌائڻ لاءِ صوبي ۾ عورتن جي ڪوآپريٽو سوسائٽيز لاءِ مائيڪرو فنانس پاليسي متعارف ڪرائي وئي آهي. في سوسائٽي جي وڌ ۾ وڌ مالي حد 0.3 ملين رپيا مقرر ڪئي وئي آهي، انهن جي منظور ڪيل وڌ ۾ وڌ ڪريڊٽ جي حد (MCL) جي خلاف مختص ڪئي وئي آهي. فنڊ سوسائٽي جي ميمبرن ۾ برابر طور تي ورهايا ويندا آهن، هر قرض وٺندڙ کي 500 روپيا تائين اهل هجڻ گهرجي. 0.05 ملين فنانس چار سالن ۾ واپس ڏيڻ جي قابل آهي، ڇهن مهينن جي فصل واري مدت سان، ۽ 48 مهينا يا 16 ته ماهي قسطن ۾ ادا ڪري سگهجي ٿو، منصوبي جي نوعيت جي لحاظ سان لچڪدار پيش ڪندي.

• فارمنگ سوسائٽيز: ڪوآپريٽو فارمنگ پنجاب ۾ 1948ع ۾ ترقي ڪئي، اوڀر پنجاب جي بي زمين پناهگيرن ۽ مقامي زميندارن کي سرڪاري زمين تي آباد ڪرڻ، بهتر پوک جي طريقن، قرضن جي فراهمي ۽ مارڪيٽنگ جي سهولتن ذريعي زرعي پيداوار وڌائڻ ۽ ٽيوب ويلن ذريعي ڪئنال جي آبپاشي کي وڌائڻ. - ڪوهه، تعليم، طبي امداد، اسٽوريج، تفريح وغيره جي سهولتن کي ترقي ڪرڻ لاءِ خود مدد. هن وقت زرعي شين جي فراهمي.

• ملٽي پريز سوسائٽيز: ملٽي پريز ڪوآپريٽو سوسائٽيءَ جا ڪيترائي ڪم هوندا آهن. جيئن ته نالو ظاهر ڪري ٿو ان جي ذميواري مختلف مقصد لاءِ جنهن لاءِ اهو قائم ڪيو ويو آهي. اهو پنهنجي ميمبرن کي قرض، بهتر بچ، زرعي اوزار، پاڻ، صفائي، صحت وغيره مهيا ڪرڻ لاءِ ڪم ڪري سگهي ٿو. عام طور تي اهو هيٺ ڏنل ڪمن کي خارج ڪري ٿو. 1985 ۾ هڪ اعليٰ سوسائٽي جي طور تي هڪ ترقياتي اسڪيم تحت قائم ڪيو ويو، اهو 31 ضلعي سڀلاني ۽ مارڪيٽنگ فيڊريشنز (DCFs) تي مشتمل آهي.

آخر ۾، رپورٽ ان نتيجي تي پهتي آهي ته 1925 جو ايڪٽ صرف هائوسنگ اسڪيمن جي قيام لاءِ نه هو، جيئن ڪريڊٽ ڪوآپريٽو سوسائٽيون ۽ گڏوگڏ صارف ڪوآپريٽو سوسائٽيون ۽ ٻيا مقصد هئا. هن چيو ته ٻي صورت ۾ ڪوآپريٽو ڊپارٽمينٽ پنجاب ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 1925 تحت مختلف ڪوآپريٽو سوسائٽيز ٺاهڻ جو بهترين مثال آهي جيئن مٿي ذڪر ڪيو ويو آهي.

4. مسٽر عباد الحسنين، اميڪس پنهنجي رپورٽ ۾ ڪوآپريٽو سوسائٽيز جي تصور، تاريخ ۽ پس منظر کي اهڙي طرح واضح ڪيو آهي جيئن مسٽر مزمل حسين جلباڻي ۽ محترمه سائره شيخ. بهرحال، انهن جي تحقيق ٽن قسمن جي فارمنگ سوسائٽين جو مشورو ڏئي ٿو، جيڪي هن ريت آهن.

• هارين جي مالڪي: پاڪستان ۾، زراعت بنيادي طور تي هڪ معيشت جي طور تي ڪم ڪري ٿي بلڪه هڪ تجارتي منصوبي جي طور تي. اڪثر هاري نفعي جي بجاءِ گذارو ڪرڻ لاءِ زرعي سرگرمين ۾ مشغول هوندا آهن، پنهنجي خاندان کي پالڻ لاءِ کاڌ خوراڪ جي فصلن کي وڌائيندا آهن. جيڪي ماڻهو پنهنجي زمين

جا مالڪ آهن ۽ ڪم ڪن ٿا انهن کي مالڪ هاري چيو وڃي ٿو. اهي پنهنجي فصل جو هڪ حصو استعمال ڪن ٿا ۽ اضافي سامان خريد ڪرڻ لاءِ ڪنهن به سرپلس کي وڪرو ڪن ٿا، جنهن کي مارڪيٽ سرپلس طور سڃاتو وڃي ٿو. اهي واحد مالڪ پوکيءَ جا خطرا برداشت ڪن ٿا، فصل جي ناڪاميءَ جي صورت ۾ نقصان کي منهن ڏين ٿا پر بمپر فصلن جو انعام حاصل ڪن ٿا. اهي زميندارن کي ڪرايه نه ڏيندا آهن ڇو ته هو پنهنجي زمين پوکيندا آهن پر قرض وٺي سگهن ٿا ۽ ان تي سود ادا ڪري سگهن ٿا. ننڍا ۽ پسمانده هاري اڪثر ڪري ٻين ماڻهن جي زمين کي پوکڻ جو رستو اختيار ڪندا آهن ته جيئن انهن جي آمدني کي پورو ڪرڻ لاءِ، زمين جي ملڪيت ۽ آپريشنل هولڊنگ جي وچ ۾ فرق جي ضرورت پوي ٿي. وچولي ۽ وڏا زميندار پڻ واحد مالڪ آهن، جيڪي پوکي لاءِ مزدورن کي ملازمت ڏيندا آهن، جڏهن ته امير هاري زراعت جي سرگرمين ۾ سڌو سنئون خانداني شموليت جي بجاءِ پورهيت تي ڀاڙيندا آهن.

• زميندار زراعت: ڪجهه حالتن ۾، زميندار پنهنجي ذاتي طور تي زمين کي پوکڻ جي قابل نه هوندا آهن، تنهنڪري اهي ليز تي ڏيڻ جو انتخاب ڪندا آهن. بي زمين هاري، جيڪي پنهنجي زمين جا مالڪ نه آهن، اهي ٻين جي ملڪيت واري زمين پوکيندا آهن ۽ زمين جي استعمال جي حق جي بدلي ۾ ڪرايه ادا ڪندا آهن. اهي ماڻهو عام طور تي نوڪر هارين يا صرف نوڪر طور سڃاتل آهن.

وڌيڪ ورهائڻ وارن کي 3 ڀاڱن ۾ ورهائيو؛

i. Occupancy Tenants اهي نوڪر زمين تي مستقل ۽ موروثي حق رکن ٿا، انهن کي زمين جي حفاظت ۽ زمين ۾ اهم ستارن لاءِ زميندار کي چارج ڏيڻ جي صلاحيت ڏني ٿي.

ii. ڪرايه دار جي وصيت: ٻئي طرف، هڪ "ڪراچي" کي زمين جي ڊگهي مدت جي قبضي جي ضمانت نه آهي ۽ جڏهن زميندار چاهي ته زمين ڇڏڻ تي مجبور ٿي سگهي ٿو.

iii. ذيلي نوڪر: ذيلي ڪرايه دار هڪجهڙائي وارا آهن، پر اصل فرق اهو آهي ته جڏهن زميندار زميندارن کي پنهنجي مرضي مطابق مقرر ڪن ٿا. چونڊڻ ۾، ذيلي نوڪردارن کي چونڊيو ويندو آهي مکيه نوڪر جيڪي اڳ ۾ ئي زمين ڪرائي تي وٺي چڪا آهن.

• ڪوآپريٽو فارمنگ: ڪوآپريٽو فارمنگ جو تصور پيش ڪيو ويو هو ته هولڊنگز جي ذيلي تقسيم کان پيدا ٿيندڙ مسئلي کي حل ڪرڻ لاءِ. خيال اهو آهي ته ننڍا هاري گڏ ٿين ۽ پوک جي مقصد لاءِ پنهنجي زمين کي گڏ ڪن. اهڙي قسم جي ننڍن هاريءَ جي پوک فائديمند نه آهي. وڏ ۾ وڏا هاري هارين کي روزي جو ذريعو مهيا ڪري سگهن ٿا.

5. جناب عباد الحسين پنجاب ڪوآپريٽو سوسائٽيز ڊپارٽمينٽ پاران لينڊ يوٽيلائيزيشن تحت حاصل ڪيل زمينن جا انگ اکر ٻڌايو. سندس تحقيق موجب پنجاب جي مختلف ضلعن ملتان، ساھيوال، وهاري، خانيوال، اوڪاڙهه، لوڌران ۽ ٿوبا ٽيڪ سنگهه ۾ 132 ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽين کي 142928 ايڪڙ سرڪاري زمين الات ڪئي وئي آهي. هن مختص ڪيل رقم مان 135,318 ايڪڙ 2/1-12 ايڪڙ يونٽن ۾ 9,534 ميمبرن کي ليز تي ڏني وئي، جڏهن ته باقي 7,610 ايڪڙ مختلف مقصدن جهڙوڪ ڳوٺن جي سائين ۽ واٽر چينلز لاءِ مختص ڪئي وئي. هن ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيز جي مختلف شڪلن تي پڻ بحث ڪيو آهي جيڪي استحڪام ۽ ڪارڪردگي کي برقرار رکڻ لاءِ اختيار ڪري سگهجن ٿا.

• ڪوآپريٽو جوائنٽ فارمنگ سوسائٽي: ميمبر پنهنجين زمينن ۽ بين پيداواري اثاثن کي گڏ ڪن ٿا ۽ پوکڻ کان اڳ جي پونگ ۽ پوکڻ کان پوءِ جا سمورا ڪم ڪن ٿا، سواءِ ڪوآپريٽو بنيادن تي گڏ ڪيل زمين جي پوک جي.

• ڪوآپريٽو بيٽر فارمنگ سوسائٽي: ميمبر پنهنجي زمين گڏيل طور تي پوکي نٿا سگهن. هر ميمبر پنهنجي زمين پوکي ٿو. تنهن هوندي، اهي پوک کان اڳ ۽ پوک جي عملن لاءِ هڪ ٻئي سان تعاون ڪن ٿا ۽ گڏيل طور تي فصلن جي مارڪيٽ ۾.

• ڪوآپريٽو ٽيننٽ فارمنگ سوسائٽي: سوسائٽي حڪومت يا ڪجهه پرائيوٽ ماڻهن کان زمين خريد ڪري يا ليز تي وٺي ٿي ۽ پوءِ بدلي ۾ اها زمين پنهنجي ميمبرن کي ليز تي ڏئي ٿي.

• Co-operative Collective Farming Society: هن قسم جي سوسائٽيءَ ۾ ميمبرن طرفان مستقل بنيادن تي پنهنجي زمين جو پونگ شامل هوندو آهي، جيڪو ميمبر هن سوسائٽيءَ ۾ شامل ٿئي ٿو، اهو ڪڏهن به سوسائٽيءَ مان پنهنجي زمين واپس نه وٺي سگهي، هو صرف پنهنجي زمين جي مالڪي ڪري سگهي ٿو. ٻئي شخص ڏانهن. هاڻي سماج جو هڪ متبادل ميمبر بڻجي.

ان کان علاوه، رپورٽ ڪوآپريٽو فارمنگ جي حق ۾ دليلن تي مشتمل آهي جهڙوڪ؛

1. زمين کي وڌڻ، ملندڙ بلاڪن ۾ گڏ ڪرڻ وڌيڪ ڪارائتو پوکڻ جي قابل بنائي ٿو ۽ منفعي واري سيڙپڪاري کي آسان بڻائي ٿو، جيڪي ننڍن، ٽڪرا ٽڪرا ٿيل پلاٽن تي غير عملي آهن. قيمتي زرعي مشينري، جهڙوڪ پمپ سيٽ، ٽريڪٽر ۽ ٽريشر، صرف وڏين علائقن ۾ ئي استعمال ڪري سگهجن ٿا. ان کان علاوه، آبپاشي اسڪيمون مستحڪم زمين تي وڌيڪ ڪارائتو آهن، ڇاڪاڻ ته اهي قيمتي آبپاشي پاڻي جي ضايع ٿيڻ کي روڪيندا آهن.

2. زرعي پيداوار وڌائڻ معاشي ترقي ۾ هڪ اهم عنصر آهي، ڇاڪاڻ ته اها مزدورن کي زراعت کان غير زرعي شعبن ڏانهن منتقل ڪرڻ جي اجازت ڏئي ٿي، جيڪي اقتصادي ترقي سان وڌندا آهن. هي منتقلي زرعي شين جي فراهمي کي برقرار رکي ٿي جيڪي غير زرعي ڪاروبار ۾ مصروف آهن. ان کان علاوه، صنعتڪاري جي ڪاميابي جو دارومدار گهڻو ڪري زرعي مزدورن جي بهتر پيداوار تي آهي، جيڪو مجموعي معاشي ترقي جو بنياد بڻجي ٿو.

3. ڪوآپريٽو فارمنگ زرعي پيداوار جي هڪ مارڪيٽ لائق اضافي کي ترقي ڪري سگهي ٿي، اضافي جمعن کي منظم ڪندي، جيڪو عام طور تي انفرادي زراعت جي تحت وڌيڪ ڏکيو هوندو آهي. زرعي شعبي ۾ پيدا ٿيندڙ بازاری سرپلس ملڪ جي مادي ترقي ۾ اهم ڪردار ادا ڪري ٿو، جيڪو ان جي معاشي ترقي کي ظاهر ڪري ٿو.

4. ڪوآپريٽو فارمنگ حڪومت کي فائدو ڏئي ٿو ٽيڪس گڏ ڪرڻ، سبسڊي جي ورڇ، ۽ جديد زرعي ٽيڪنڪ تي عمل درآمد ڪرڻ ۾ آساني سان فارمن جي گهٽ تعداد جي ڪري، انتظام جي عمل کي منظم ڪرڻ ۽ جديد ٽيڪنالاجي تي ٻٽل زراعت جي طريقن کي اپنائڻ.

5. وڏا فارم، ننڍن فارمن جي پيٽ ۾ وڌيڪ قرضدار هجڻ ڪري، زرعي سڌاري لاءِ ضروري مالي مدد حاصل ڪري سگهن ٿا. وڏي پئماني تي ڪمرشل فارمنگ جا فائدا حاصل ڪرڻ، جديد ٽيڪنالاجي ۽ انفراسٽرڪچر ۾ سيڙپڪاري کي هٿي وٺرائڻ، پيداوار وڌائڻ ۽ معاشي ترقي لاءِ مناسب قرض ضروري آهي.

پٽ، رپورٽ ۾ "ڪوآپريٽو گڏيل فارمنگ جون خاصيتون"؛

- (i) ملڪيت جي حقن جي سڃاڻپ،
  - (ii) رضاڪارانه رڪنيت،
  - (iii) جمهوري حڪومت،
  - (iv) مدد جي مطابق انعامن جي تقسيم،
  - (v) عام پلاني کي فروغ ڏيڻ لاءِ مختلف ٻيون نوڪريون.
- اڳيون، رپورٽ "ڪوآپريٽو جوائنٽ فارمنگ جا فائدا" بابت ڳالهائي ٿي.

- i رڪن جي ماپ ۾ واڌارو.
- ii غير روايتي آدانن جو استعمال (جهڙوڪ بچ، پاڻ، ۽ جراثيم مار دوا).
- iii پيداوار ۾ واڌارو.
- iv سماجي انصاف ۽ هم آهنگي (انتظام جمهوري طور تي هڪ ميمبر جي هڪ ووٽ جي بنياد تي چونڊيو ويندو آهي).
- v سماجي خدمتن جي فراهمي (تعليمي ۽ صحت جون سهولتون).
- vi تحقيق (زراعت ۽ لاڳاپيل سرگرمين ۾).
- vii حڪومت سان هارين جو ويجهو رابطو.

6. محترمه ساره ملڪاڻي ايڊووڪيٽ پنهنجي رپورٽ ذريعي ايمڪس طور پنهنجو حصو شامل ڪيو ۽ تجويز ڏني ته فارمرز ڪوآپريٽو جو ماڊل گهڻو وقت برقرار نه ٿو رهي سگهي ڇاڪاڻ ته انجمن ۾ ڪم ڪندڙ ذهني جي کوٽ ۽ هارين جي عدم اعتماد جي غير موجودگيءَ جو خوف. ڪوآپريٽو ۾ شامل ٿيڻ جي نتيجي ۾ سندن زمينون وڃائڻ. پاڪستان جا هاري غريب تعليم يافته آهن ۽ حڪومت ڪڏهن به انهن کي صحيح تعليم ڏيڻ جي ڪا به ذميواري نه ورتي آهي، جنهن جي نتيجي ۾ پاڪستان هڪ به "نیشنل اسٽيٽ فارمرز ڪوآپريٽو" قائم ڪرڻ ۾ ناڪام رهيو آهي. ڪوآپريٽو فارمنگ جي تصور کي 2011 ۾ وڏي پئماني تي پليڪار ڪيو ويو، جڏهن 2011 جي بوڊ سنڌ جي زرعي نظام کي نقصان پهچايو، ان جي جوڙجڪ ۽ فائدين کي آسان لفظن ۾ بيان ڪيو. ڪوآپريٽو ميمبرن کي جديد ٽيڪنالاجي استعمال ڪرڻ جي تعليم ۽ تربيت ڏني وئي ۽ ڪراچي ۽ لاهور جي سبزي برآمد ڪندڙن ۽ سپر اسٽورن سان ڳنڍيو ويو.

آخر ۾، سندس رپورٽ پاڪستان جي ڏورانهن علائقن ۾ هارين جي تعليم ۽ تربيت تي ڌيان ڏيندي، جيڪا پاڪستان ۾ زرعي شعبي کي تبديل ڪري سگهي ٿي.

7. محترمه سائره شيخ پنهنجي تحقيقي رپورٽ ۾ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 1925 ۽ سنڌ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 2020 جي تصور ۽ تاريخ تي ڪيس لا (PLD 1979 BJ 1) جي حوالي سان ڏنو آهي ته گڏيل معاشي مدد لاءِ قائم ڪيل ڪوآپريٽو تنظيمون اڳ ۾ ئي دنيا جي اڪثر ملڪن ۾ موجود آهن، گڏوگڏ ترقي پذير ملڪن ۽ شهري ۽ ڳوٺاڻن علائقن ۾. ڪاروبار ڪرڻ جو ڪوآپريٽو طريقو ڪيترن ئي شڪلن ۾ وٺي ٿو، مقامي کان مرڪزي ۽ وفاقي تنظيم تائين، ۽ انتهائي خاص کان ملتي پريز سوسائٽيز تائين. هن جي

رپورٽ ۾ ٻنهي ايڪٽن جي اڳڀرائي بابت پڻ ڳالهايو ويو آهي. هن مزمل حسين جلباڻيءَ جي رپورٽ موجب پنجاب ۽ پاڪستان ۾ سماجن ۽ انهن جي قسمن جي هڪ ئي تعداد کي سڃاڻي ورتو آهي. وڌيڪ، ان ۾ هندستان ۾ ڪوآپريٽو سوسائٽيز جا نالا شامل ڪيا ويا آهن، جيڪي يونين وزارت تعاون تحت رجسٽر ٿيل آهن. نالا هن ريت آهن؛

- قومي سطح جي ڪوآپريٽو بئنڪون.
- قومي سطح جي بنيادي ڪوآپريٽو سوسائٽي.
- نيشنل ليول ٻولپمينٽ ڪوآپريٽو بئنڪ.
- قومي سطح تي ڪنزيومر ڪوآپريٽو سوسائٽيون.
- قومي سطح تي ڪم ڪندڙ ڪوآپريٽو سوسائٽيون.
- قومي سطح تي هائوسنگ ڪوآپريٽو سوسائٽيز.
- نيشنل فيڊريشن آف انڊسٽريل ڪوآپريٽو لميٽيڊ.
- انڊين فارمرز فرٽيلائزر ڪوآپريٽو لميٽيڊ.
- ڪرئڪ پارٽي ڪوآپريٽو لميٽيڊ.
- آل انڊيا فيڊريشن آف ڪوآپريٽو اسپينگ ملز لميٽيڊ.
- نيشنل ڪوآپريٽو ڊيري فيڊريشن آف انڊيا لميٽيڊ.
- نيشنل هيوي انجنيئرنگ ڪوآپريٽو لميٽيڊ.
- آل انڊيا هيٺلوم فيبرڪس مارڪيٽنگ ڪوآپريٽو سوسائٽي لميٽيڊ.
- نيشنل فيڊريشن آف فشرمينز ڪوآپريٽو لميٽيڊ.
- نيشنل ڪوآپريٽو ٽوبيڪو گروورز فيڊريشن لميٽيڊ.
- قبائلي ڪوآپريٽو مارڪيٽنگ ٻولپمينٽ
- نٽ فيڊريشن آف انڊيا لميٽيڊ.
- نيشنل فيڊريشن آف ڪوآپريٽو شوگر فيڪٽريز لميٽيڊ.
- نيشنل زرعي ڪوآپريٽو مارڪيٽنگ فيڊريشن آف انڊيا.

8. محترمہ سائره شيخ ان نتيجي تي پهتا ته ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 1925 ۽ سنڌ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 2020 اصل ۾ هارين ۽ فردن کي انهن جي گڏيل معاشي ضرورتن ۾ مدد ڪرڻ هو ته جيئن حڪومت ۽ ڪوآپريٽو سوسائٽيز جي تعاون سان سندن معيار کي بهتر بڻائي سگهجي. آپريٽو سوسائٽي. زندگي بهتر ٿي سگهي ٿي. سنڌ جي ٻين علائقن ۾ هڪ مختلف ۽ فعال انداز. تنهن هوندي به، سنڌ ۾ قانون سازي جو بنيادي مقصد چند طاقتور ماڻهن جي ذاتي مفادن جي ڇنڊڇاڻ ٿي ويو آهي، جنهن جي نتيجي ۾ سنڌ جي عوام کي 1925ع واري صورتحال جهڙي ئي مسلسل تڪليفن کي منهن ڏيڻو پئجي رهيو آهي. اهو نتيجو هڪ سرڪاري بيان سان مضبوط ڪيو ويو. 19-09-2023 تي، اهو ظاهر ڪري ٿو ته هن وقت تائين هارين لاءِ ڪا به ڪريڊٽ يا هائوسنگ سوسائٽيون ايڪٽ تحت رجسٽر ٿيل نه آهن.

زرعي سڌارن جي تجويز

9. هن عدالت پڻ 27.09.2023 جي روزاني ڊان ۾ شايع ٿيل جامع تحقيق مان روشني ورتي، هڪ رپورٽ جي بنياد تي، اليگزينڊرا هورسٽ ۽ اسٽيون واٽڪنز پاران ترتيب ڏنل ورلڊ بئنڪ ۽ فوڊ اينڊ ايگريڪلچر آرگنائيزيشن، ۽ لورين رونچي ۽ وليم جي نگراني ۾. جانسن، فيلڊ ۾ ماهرن جي ٽيم جي مدد کي تسليم ڪري ٿو. انهن ماهرن ۾ هيمن داس لوهائو، مبارڪ علي، خرم نواز سدوزئي، انشاء علي ڪنجي ۽ نيشان مصطفيٰ شامل آهن جن پس منظر جا پيپر مهيا ڪيا. ان کان علاوه، Azeeb، David Tuchsneider، Fisha، ۽ امان الله عالمزئي پيئر نظرثاني ڪندڙ طور ڪم ڪيو.

10. رپورٽ پاڪستان جي زرعي شعبي جي جائزي جو حصو آهي، جنهن جو مقصد زرعي ترقي کي وڌائڻ ۽ پاڪستان جي زراعت ۽ ڳوٺاڻي شعبي کي تبديل ڪرڻ آهي. هي رپورٽ جائزو جي اندر ٻين تجزياتي ٽڪرن سان ويجهي سان لاڳاپيل آهي، جهڙوڪ پاڪستان ۾ شهري کاڌي جي نظام تي هڪ مطالعو، جيڪو بهتر شهري خوراڪ جي نظام لاءِ پاليسي سفارشون مهيا ڪري ٿو. ٻيو ٽڪرو پاڪستان ۾ ڳوٺاڻن جي ترقي کي ڳولي ٿو، ڳوٺاڻن علائقن ۾ پيداوار وڌائڻ جا طريقا.

11. رپورٽ کي اختصار ڪندي، ان ڳالهه کي اجاگر ڪرڻ جي ضرورت آهي ته ان تي تحقيق ڪئي وئي آهي ۽ مختصر طور تي وضاحت ڪئي وئي آهي ته پاڪستان جي زرعي صنعت پنهنجي صلاحيت مطابق ڪم نه ڪري رهي آهي ۽ ان کي پيداوار جي حاصلات تي ڌيان ڏيڻ جي ضرورت آهي ته جيئن اعليٰ قيمتي پيداوار تي ڌيان ڏنو وڃي. ورلڊ بئنڪ گروپ جي تازي ڊيٽا ڏيکاري ٿي ته پاڪستان لاءِ پنهنجي ڪمزور ڪاروباري ماحول، مالي شموليت، ۽ گهٽ زرعي پيداوار کي بهتر بڻائڻ ڪيترو اهم آهي. ٻئي طرف، ڪيترائي قدم ڪم ڪري رهيا آهن جيڪي پاڪستان جي زرعي شعبي ۾ سرسبز ۽ شموليت واري نجي شعبي جي توسيع کي فروغ ڏين ٿا، عالمي بئنڪ جي ترقي جي مقصدن جي مقابلي ۾ مقابلي جي صلاحيت کي وڌائڻ ۽ برابري ۽ شموليت کي فروغ ڏيڻ. ان وقت سنڌ لائيو اسٽاڪ ۽ آبي زراعت (LIVAQUA) پروجيڪٽ ۽ پنجاب رزيليئنٽ اينڊ انڪلوڙيو ايگريڪلچرل ٽرانسفارميشن پروجيڪٽ (PRIAT) ترقي هيٺ هئا. انهن جا مقصد هي هئا:

- i غير پائيدار ۽ گهٽ پيداواري عملن تي قابو پائڻ؛
- ii ايدريس معلومات جي مطابقت ۽ وڌيڪ جامع مارڪيٽ انضمام کي فروغ ڏيڻ.
- iii ڪاروبار ڪرڻ جي قابل ماحول کي بهتر بڻائڻ؛ ۽
- iv سڀلائي چين جي لچڪ کي مضبوط ڪرڻ ۽ ماحولياتي نقصان جي خطري کي گهٽائڻ. بهراڙي وارن علائقن ۾، زراعت آمدني جو مکيه ذريعو رهي ٿي، ۽ ملڪ جي شهري آبادي مربوط شعبن جي ترقي لاءِ اهم موقعا فراهم

ڪري ٿي. پاڪستان ۾ تقريبن 40 سيڪڙو افرادي قوت زراعت ۾ ڪم ڪري ٿي، جيڪا ملڪ جي جي ڊي پي ۾ 20 سيڪڙو حصو ڏئي ٿي. %
37 سيڪڙو آبادي شهرن ۾ رهندي آهي، ڳوٺاڻن لڏپلاڻ جو رجحان پاڪستان جي ڀيٽ ۾ نه ٿورڙي آهي. ڇاڪاڻ ته پاڪستان ۾ زرعي صنعت انتهائي ورهايل آهي، پاڪستان ۾ زرعي شعبو اڃا تائين پنهنجي پوري صلاحيت کي نه پهتو آهي، جنهن جو حصو 80 سيڪڙو آهي. ملڪ جي ڪل پيداوار جو % تازو پيداوار جي اڪثريت روايتي مارڪيٽنگ چينلز ذريعي صارفين کي وڪرو ڪيو ويندو آهي.

12. پنجاب ۾ ميون ۽ پاڇين جي گهريلو گهرج ۾ واڌ سبب اعليٰ قيمتن جي فصلن جي پيداوار ۾ اضافو ٿيو آهي. آلو جي صنعت جي استثنا سان، ٻوڪي واري ايراضيءَ ۾ اضافو نه بلڪه پيداوار ۾ اضافو ٿيو. پنجاب ايگريڪلچر مارڪيٽنگ ريگيوليٽري اٿارٽي (PAMRA) ايڪٽ پيداوار جي مارڪيٽنگ ۾ هڪ قابل ذڪر تازو سڌارو آهي جيڪو زرعي مارڪيٽن ۾ مقابلي کي فروغ ڏيڻ جي ڪوشش ڪري ٿو.

25/11/2023

13. ان سان گڏ، سنڌ ۾ جانورن مان حاصل ڪيل کاڌن جي استعمال ۾ اضافو ڏنو ويو آهي. ان جي باوجود، صارفين جي اڪثريت اڃا تائين اڻڄاتل گوشت، زنده مرغي، ۽ خام، گرم کير پسند ڪن ٿا. اهي نمونا اهم ڪموني سپلائي زنجيرن سان گڏ معاصر خدمتن ۽ انفراسٽرڪچر جي غير موجودگيءَ سان وڌي ويا آهن. ماضيءَ مان مارڪيٽ جي ڳنڍڻ جا سبق هر ڪموني جي فزيبلٽي رپورٽن ۾ ظاهر ٿيندا آهن، ۽ پراجيڪٽ جا تجربا جيڪي ننڍا هولڊرز جي مارڪيٽنگ جي نتيجن کي وڌائڻ لاءِ تيار ڪيا ويا آهن، تجويز ڪيل پروجيڪٽ جي سرگرمين جو بنياد آهن. مارڪيٽ جي موقعن جو اندازو لڳايو جيڪو منصوبي ۾ ايندڙ مرحلن کي سڌو رستو ڏيکاريندو. مارڪيٽ جي طلب، علائقائي پيداوار جون حالتون، ڪاروباري ماحول، هارين جي مفادن، واپارين ۽ زرعي ڪاروبار کي سمجهڻ لاءِ اهم موضوعن کي سمجهڻ لاءِ، انهي سان گڏ هارين جي ڪاروباري سهولتن جي خدمتن تائين رسائي جهڙوڪ توسيع جي صلاح، سپورٽ تنظيمون ڪيترائي مطالعو ڪن ٿيون.

14. هن رپورٽ ۾، اها صلاح ڏني وئي آهي ته صوبائي حڪومتون هڪ مستقل پروجيڪٽ مينيجمينٽ يونٽ (PMU) ٺاهي مارڪيٽ جي انضمام واري ڪم کي منظم ڪن. PMU ۾ سوشل موبلائيزيشن، پروجيڪٽ تي عملدرآمد، مارڪيٽ انٽيگريشن، فنانس اينڊ ايڊمنسٽريشن ۽ ظرفيت جي تعمير جا انچارج يونٽ شامل هوندا.

15. رپورٽ ۾ ڪاميابي ۽ ناڪامي جي تجويز ڪيل طريقن جي اهم قدامت تي پڻ بحث ڪيو ويو آهي، مارڪيٽ جي طلب کي پروڊڪٽ جي چونڊ جو بنياد هجڻ گهرجي جيڪا ترقي ڪئي وئي آهي. بهرحال، پنهنجي طرفان طلب هميشه اهو يقيني بڻائڻ لاءِ ڪافي نه هوندو ته پيداوار سڀني ٽارگيٽ هارين لاءِ مناسب آهي. پيداوار جي چونڊ ۾ پڻ جڳهه، وسيلن، سماجي ڍانچي، تعليم جي سطح، ۽ انفراسٽرڪچر جي دستيابي، ۽ گڏوگڏ فارم جي سائيز کي به نظر ۾ رکڻ گهرجي. زراعت لاءِ زمين جي موزونيت، افتن ۽ بيمارين جو امڪان، هارين جي نوان ڪاروبار شروع ڪرڻ جي صلاحيت، فنڊ جي دستيابي ۽ ان کي نفعي سان استعمال ڪرڻ جي صلاحيت، ٽيڪنيڪي ضرورتون، ۽ هارين جي صلاحيتن کي نئين سر ترتيب ڏيڻ جي صلاحيت. سسٽم (مثال طور، هڪ ناول گريڊنگ سسٽم کي اپنائڻ لاءِ پريميم ادائينگي حاصل ڪرڻ لاءِ).

16. آخر ۾، رپورٽ پاڪستان ۾ پيدا ڪندڙ گروپن کي رجسٽر ڪرڻ جا اختيار پيش ڪري ٿي، جن تي عمل ڪيو وڃي ٿو.

1. اسڪيورٽيز اينڊ ايڪسچينج ڪميشن آف پاڪستان: ايس اي سي پي تحت پروڊيوسر تنظيمن لاءِ عمل جو بهترين طريقو پبلڪ لميٽيڊ ڪمپني طور رجسٽر ٿيڻ آهي جيڪا غير منافع بخش آهي. گهٽ ۾ گهٽ 200,000 روپيا لازمي طور تي ٽن پروموٽرن پاران تعاون ڪرڻ گهرجي "اوسيوسيشنز وٽ چيريٽيل ۽ غير منافع بخش شيون" ٺاهڻ لاءِ لائسنس لاءِ درخواست ڏيڻ لاءِ. پروموٽر هن لائسنس حاصل ڪرڻ کان پوءِ ڪمپني ايڪٽ 2017 جي

سيڪشن 42 جي مطابق هڪ پبلڪ لميٽيڊ ڪمپني طور انجمن کي رجسٽر ڪن ٿا. هن قانوني اداري کي سنڀالڻ وارا قاعدا ۽ ضابطا، ٻين شين سان گڏ، سٺي حڪمراني جي عنصرن جي تعميل جو مطالبو ڪن ٿا جهڙوڪ پروموترز ۽ سي اي او جي چونڊ لاءِ مناسب ۽ مناسب معيار، گورننس ۽ تعميل جون پاليسيون، انساني وسيلن جي انتظام، سرمائي جي خرچ، خريداري، فنڊن جي سيڙپڪاري، قرض وٺڻ، طئي ڪرڻ ۽ مالي طاقتن جو وفد، ويسٽل بلور جون شيون، ۽ صحت ۽ حفاظت.

2. ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ: هر صوبي جي ڪوآپريٽو ڊپارٽمينٽ ۾ ڪوآپريٽو جو رجسٽرار ڪوآپريٽو سوسائٽيز جي نگراني جو انچارج هوندو آهي. ڪوآپريٽو اصولن جي مطابق، ڪوآپريٽو سوسائٽي قائم ٿيڻ گهرجي، ان جي ميمبرن جي اقتصادي مفادن کي ذهن ۾ رکندي. ڪوآپريٽو سوسائٽي کي رجسٽر ڪرڻ ممڪن آهي محدود ذميواري سان يا بغير. پيدا ڪندڙ سماج جي وجود لاءِ گهٽ ۾ گهٽ پنجاهه ميمبرن جي ضرورت پوندي. وسيلا (ڪريڊٽ، سامان، ۽ خدمتون)، پروڊيوسر (سامان جي پيداوار ۽ تصرف هڪ اجتماعي ملڪيت جي طور تي)، ڪنزيومر، هائوسنگ، ۽ جنرل جي طور تي درجه بندي ڪيل سماجن جا درجا آهن جن کي ايڪٽ تحت اجازت ڏني وئي آهي. سوسائٽي طرفان سندن شيئر هولڊرز کي سندن ڪل آمدنيءَ جي ڏهه سيڪڙو جي وڌ ۾ وڌ شرح تي منافعو ادا ڪري سگهجي ٿو. 25% ريسورس ۽ پروڊيوسر ڪوآپريٽو جي خالص منفعي کي جمع ڪيو وڃي.

3. رضاڪارانه سوشل ويلفيئر ايجنسيز آرڊيننس 1961: سوشل ويلفيئر ايجنسيز آرڊيننس هر صوبي ۾ هڪجهڙا آهن. سوشل ويلفيئر ڊائريڪٽوريٽ جا سوشل ويلفيئر آفيسر سوشل ويلفيئر ايجنسين کي رجسٽر ڪندا آهن.

هر تنظيم کي صحيح مالي رڪارڊ رکڻ گهرجي ۽ هڪ سالياني رپورٽ جاري ڪرڻ گهرجي. رپورٽ ۾ ايجنسي جي مجموعي انتظام، ايندڙ سال لاءِ پروگرام، آڊيٽ ڪيل اڪائونٽس، ۽ مهيا ڪيل خدمتن جي قسم ۽ دائري بابت تفصيل شامل آهن، جيڪڏهن ممڪن هجي، انگن جي مدد سان. جيئن ئي سالياني رپورٽ شايع ٿيندي، هڪ ڪاپي موڪلي ويندي آهي رجسٽريشن اٿارٽي کي.

اڳ ۾ بيان ڪيل زرعي پيداوار گروپ جي رجسٽريشن لاءِ موجود ٿن اختيارن مان، هيٺين سببن جي ڪري SECP وٽ رجسٽريشن جي صلاح ڏني وئي آهي:

i. اهو ضابطن جي هڪ سخت سيٽ جي پيروي ڪري ٿو جيڪي سڀني پبلڪ لميٽيڊ ڪمپنين تي لاڳو ٿين ٿيون.

ii. اهو اعليٰ درجي جي ٽران جي ضرورت سان مالي فراد ۽ بدانتظامي جي امڪان کي گهٽائي ٿو شفافيت ۽ ظاهر ڪرڻ.

iii. اهو مؤثر طور تي سرڪاري ۽ نجي محدود ڪمپنين ٻنهي کي منظم ڪرڻ جي قابل آهي.

4. واٽر بوزر ايسوسيئيشن (WUA) جيڪڏهن واٽر ڪورس تي آبپاشي ڪندڙن جي اڪثريت اهڙي واٽر ڪورس جي بحالي، سار سنڀال يا بهتري ۾ شريڪ ٿيڻ تي راضي ٿي وڃي ته، هڪ WUA ان فارم واٽر مئنيجمينٽ اينڊ واٽر بوزر ايسوسيئيشن آرڊيننس تحت قائم ٿي سگهي ٿي. 1981ع ۾ پنجاب حڪومت. آبپاشي ڪندڙ لازمي فارميٽ ۾ درخواست پريندا ۽ فيلڊ آفيسر تائين پهچائيندا. جيڪڏهن WUA وٽ شيڊول بنڪ اڪائونٽ آهي ۽ واٽر ڪورس جا 51 سيڪڙو آبپاشي ميمبر آهن، هڪ انجمن قائم ٿي سگهي ٿي. دائمي جانشين سان، هڪ عام مهر، ۽ ملڪيت رکڻ جي صلاحيت، معاهدن ۾ داخل ٿيڻ، فائل ڪرڻ ۽ مقدمن جو دفاع ڪرڻ ۽ ٻين قانوني ڪارناما، WUA هڪ ڪارپوريٽ اداري طور رجسٽرڊ ڪيو ويندو.

17. رپورٽ جو جائزو وٺندي، اسان پڪ ڪري سگهون ٿا ته اها پاڪستان جي زرعي شعبي کي اعليٰ قيمت جي پيداوار ڏانهن منتقلي، مارڪيٽ انضمام جي چئلينجن کي منهن ڏيڻ، ۽ جامع ترقي کي فروغ ڏيڻ جي سخت ضرورت جي حوالي سان روشني ڏئي ٿي. اهو موجوده منظرنامي جو هڪ جامع جائزو مهيا ڪري ٿو ۽ پيش ڪري ٿو سفارشون پيش ڪري ٿو شعبي جي متحرڪ کي بهتر ڪرڻ لاءِ، مارڪيٽ جي انضمام ۽ پيدا ڪندڙ تنظيم جي ڪردار تي زور ڏيڻ ۽ زرعي (زراعت پرستن) ۽ سماج کي اڳتي وڌائڻ لاءِ زراعت تي منحصر آهي.

18. ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيون، زرعي تنظيمون آهن، جتي هارين گڏجي ڪم ڪري رهيا آهن ته جيئن انهن جي زرعي طريقن کي بهتر بڻائي، وسيلن جي حصيداري، ۽ مختلف فائونڊن تائين رسائي حاصل ڪن. انهن سماجن کي منظم ۽ سنڀاليو وڃي ٿو جمهوري ڍانچي ذريعي جيڪو انهن جي ميمبرن کي بااختيار بڻائي ٿو. ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيز جي انتظام ۽ ڪنٽرول جي وضاحت، انهن جي قسمن ۽ ڪمن سان گڏ هيٺ ڏنل بيان ڪيل آهن؛

"ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيز جو انتظام ۽ ڪنٽرول:"

i. ڊيموڪريٽڪ ڍانچو: ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيون عام طور تي جمهوري ڍانچي جي پيروي ڪنديون آهن جتي هر ميمبر کي فيصلو ڪرڻ ۾ هڪ چوڻ هوندو آهي. ميمبرن روزاني جي عملن جي نگراني ڪرڻ ۽ اسٽريٽجڪ فيصلا ڪرڻ لاءِ بورڊ آف ڊائريڪٽرن يا مئنيجمينٽ ڪميٽي کي چونڊيندا آهن. اهي اڳواڻ جنرل اسيمبليءَ آڏو جوابده هوندا آهن، جتي سڀني ميمبرن کي اهم معاملن تي پنهنجي راءِ ڏيڻ ۽ ووٽ ڏيڻ جو موقعو هوندو آهي.

ii. رڪنيت جون گهرجون: ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽي جو ميمبر ٿيڻ لاءِ، فردن کي عام طور تي شيئرز خريد ڪرڻ يا مالي مدد ڏيڻ جي ضرورت آهي، جيڪا کين سماج جي سرگرمين ۾ حصو وٺڻ، منفعي ۾ حصو وٺڻ، ۽ ان جي گورننس ۾ آواز اٿارڻ جو حق ڏئي ٿي.

iii. منافعو ۽ فائدا: ڪوآپريٽو پاران پيدا ٿيندڙ منافعو ميمبرن ۾ ورهايو ويندو آهي انهن جي شموليت جي سطح جي بنياد تي، اڪثر وسيلن جي مقدار جي تناسب ۾ (زمين، مزدور، يا سرماني) هر ميمبر حصو ڏئي ٿو. نفعي جي اها منصفانه ورڇ ميمبرن جي سماجي ۽ اقتصادي حالت کي بهتر بنائڻ ۾ مدد ڪري ٿي.

iv. ريسورس پولنگ: ميمبر پنهنجن وسيلن کي گڏ ڪن ٿا، جهڙوڪ زمين، مشينري، ۽ مزدور، ڪارڪردگي کي بهتر ڪرڻ ۽ خرچن کي گهٽائڻ لاءِ. وسيلن جي هي حصيداري هارين کي اجتماعي طور تي بهتر زرعي اوزارن ۽ بنيادي ڍانچي ۾ سيڙپڪاري ڪرڻ جي اجازت ڏئي ٿي.

v. مارڪيٽن تائين پهچ: ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيون اڪثر ڪري ميمبرن کي مارڪيٽن تائين بهتر رسائي فراهم ڪنديون آهن. انهن جي پيداوار کي گڏ ڪرڻ سان، اهي خريد ڪندڙن سان بهتر قيمتن تي ڳالهين ڪري سگهن ٿا ۽ هڪ وسيع گراهڪ بنياد تائين پهچي سگهن ٿا.

"ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيز جا قسم:"

(i) زرعي پيداواري ڪوآپريٽو: اهي ڪوآپريٽيون زرعي پيداوار وڌائڻ تي ڌيان ڏين ٿيون. ميمبر گڏيل طور تي پوکيندا آهن ۽ فصلن کي گڏ ڪندا آهن، چوپايو مال پاليندا آهن، يا

مختلف زراعت جي سرگرمين ۾ مشغول هوندا آهن. وسيلن ۽ علم جي حصيداري سان، اهي پنهنجي زرعي پيداوار جي معيار ۽ مقدار کي وڌائين ٿا.

(ii) پروسيونگ ۽ مارڪيٽنگ ڪوآپريٽو: اهي ڪوآپريٽو پروسيونگ، پيڪنگنگ، ۽ زرعي شين جي مارڪيٽنگ ۾ شامل آهن. اهي خام زرعي سامان جي قيمت ۾ اضافو ڪن ٿا ۽ ميمبرن کي انهن جي پروسيونگ ٿيل شين لاءِ بهتر مارڪيٽ تائين رسائي ۾ مدد ڪن ٿا.

(iii) ڪريڊٽ ۽ بچت ڪوآپريٽو: ڪيتريون ئي زرعي ڪوآپريٽيون پڻ ڪم ڪن ٿيون ڪريڊٽ ۽ بچت جون خدمتون. اهي ميمبرن کي مالي مدد فراهم ڪن ٿا، بشمول قرض، زرعي سامان خريد ڪرڻ يا انهن جي زراعت جي عملن کي بهتر ڪرڻ لاءِ. بچت جو حصو ميمبرن کي حوصلا افزائي ڪري ٿو ۽ مالي استحڪام کي بچائڻ لاءِ.

(iv) آبپاشي ڪوآپريٽو: انهن علائقن ۾ جيڪي محدود پاڻي جا وسيلا آهن، اهي ڪوآپريٽيون آبپاشي نظام جو انتظام ۽ سار سنڀال ڪن ٿيون، انهي ڳالهه کي يقيني بڻائين ته ميمبرن کي سندن فصلن لاءِ مسلسل پاڻي جي فراهمي تائين رسائي آهي.

(v) لينڊ ڊولپمينٽ ڪوآپريٽو: انهن ڪوآپريٽوز جو مقصد اجتماعي طور تي زرعي زمين جي ترقي ۽ انتظام ڪرڻ آهي، اڪثر ڪري بي زمين يا پسمانده هارين لاءِ. اهي ميمبرن کي زمين جي حصول، تياري ۽ پوک ۾ مدد ڪن ٿا.

(vi) لائيو اسٽاڪ ۽ پولٽري ڪوآپريٽو: جانورن جي پالنا تي ڌيان ڏنو ويو، اهي ڪوآپريٽيون ميمبرن جي مدد ڪن ٿيون ۽ انهن کي موثر انداز ۾ مالدار ۽ مرغِي جي پيداوار ۾ مدد ڪن ٿيون. اهي شايد جانورن جي سنڀال فراهم ڪرڻ ۽ نسل جي عمل کي بهتر ڪرڻ ۾ شامل ٿي سگهن ٿيون.

187

”فعل“

ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيز“:

(a) خطرن جي گهٽتائي: وسيلن کي گڏ ڪرڻ ۽ خطرن کي حصيداري ڪرڻ سان، ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيز ميمبرن کي غير متوقع چئلينجس جهڙوڪ فصلن جي ناڪامي، قدرتي آفتن، يا قيمت جي اپڙڻ کي منهن ڏيڻ ۾ مدد ڪن ٿيون.

(b) ٽيڪنالاجي اپنائڻ: ڪوآپريٽو اڪثر ڪري جديد زرعي ٽيڪنالاجي ۽ ٽيڪنالاجي کي اپنائڻ جي سهولت فراهم ڪن ٿا. اهي پيداوار کي وڌائڻ لاءِ مشينري، تربيت ۽ تحقيق ۾ مجموعي طور تي سڙپڪاري ڪري سگهن ٿا.

(c) باختيارگي: ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيون ننڍن ۽ پسمانده هارين کي باختيار بڻائينديون آهن انهن کي وسيلن ۽ مارڪيٽن تائين رسائي جو موقعو فراهم ڪندي جيڪي انفرادي طور تي حاصل ڪرڻ مشڪل هوندا.

(d) اقتصادي وابستگي: اهي سوسائٽيون پنهنجي ميمبرن جي معاشي بهتري کي بهتر بڻائينديون آهن انهن جي پيداوار جي مناسب قيمتن ۽ وسيلن جي موثر استعمال کي يقيني بڻائي.

(e) پائيدار زراعت: ڪيتريون ئي ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيون پائيدار زراعت جي طريقن کي فروغ ڏين ٿيون جيڪي ماحول جي حفاظت ڪن ٿيون ۽ مٽي ۽ پاڻي جي معيار کي برقرار رکڻ ٿيون.

(f) ڪميونٽي ڊولپمينٽ: ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيون ڳوٺاڻن جي ترقي ۾ حصو وٺڻ ٿيون روزگار جا موقعا پيدا ڪرڻ، انفراسٽرڪچر کي بهتر ڪرڻ، ۽ مقامي برادرين جي مدد ڪندي.

19. نتيجي ۾، ڪوآپريٽو فارمنگ سوسائٽيون زرعي شعبي ۾ تعاون، وسيلن جي حصيداري، ۽ هارين جي وچ ۾ اجتماعي فيصلا ڪرڻ جي ذريعي اهم ڪردار ادا ڪن ٿيون. انهن جي جمهوري ڍانچي کي يقيني بڻائي ٿو ته زراعت جا فائدا ميمبرن ۾ برابري سان ورهايا وڃن، ۽ انهن جي مختلف قسمن ۽ ڪمن کي مختلف علائقن ۽ حوالن ۾ هارين جي مختلف ضرورتن کي پورو ڪيو وڃي. اهي سماج نه رڳو زرعي پيداوار ۾ واڌارو ڪن ٿا پر ڳوٺاڻن برادرين جي مجموعي ترقيءَ ۾ پڻ ڪردار ادا ڪن ٿا.

ڪوآپريٽو شروعات جي مختصر تاريخ

20. يورپ ۾ پهريون ڪوآپريٽو قائم ڪيو ويو ته جيئن خطي جي قرضن جو شڪار شهرين کي هڪ آزاد، خود منظم ماڻهن جي تحريڪ جي طور تي مدد ملي، جنهن ۾ حڪومت جي ڪا به شموليت نه هجي. غريب هارين جي تڪليفن کي گهٽائڻ لاءِ، خاص ڪري سائڊارن پاران ايڏا، برٽش انڊيا هندستان ۾ رانفيسين طرز جي ڪوآپريٽو تحريڪ جي تقليد ڪئي. جڏهن پوني ۽ احمد نگر جي هارين پيسا قرض ڏيندڙن خلاف احتجاج جي اڳواڻي ڪئي ته ”ڪوآپريٽو سوسائٽيز“ جو جملو ٺاهيو ويو. بنڪنگ ۾ پهرين ڪريڊٽ

ڪوآپريٽو سوسائٽي 1903ع ۾ حڪومت بنگال جي سهڪار سان ٺهي. ڪوآپريٽو ڪريڊٽ سوسائٽيز ايڪٽ آف انڊيا 1904ع ۾ نافذ ڪيو ويو. 1912ع ۾ هڪ ٻيو ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ پاس ڪيو ويو ته جيئن اڳئين قانون جي ڪجهه خامين کي دور ڪري سگهجي. 1919ع ۾ ڪوآپريشن هڪ رياستي موضوع بڻجي ويو. 1938ع ۾ لينڊ مارگيڇ ڪوآپريٽو بنڪ قائم ڪئي وئي ته جيئن قرضن جي رليف ۽ زمين جي بهتري لاءِ شروعاتي طور تي قرض فراهم ڪيا وڃن. ريزرو بنڪ آف انڊيا 1939ع ۾ موسمي زرعي آپريشنز لاءِ ڪوآپريٽو کي ٻيهر فنانس ڏيڻ شروع ڪيو. ملٽي يونٽ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 1942ع ۾ برٽش انڊيا جي حڪومت طرفان پاس ڪيو ويو ته جيئن هڪ کان وڌيڪ صوبن جي ميمبرن سان ڪوآپريٽو سوسائٽين کي پتو پوي. قانون سازيءَ جي ارادي کي ان جي حقيقي تناظر ۾ سمجهڻ لاءِ، اهو بهتر ٿيندو ته بمبئي ليجسليٽو ڪائونسل جي بحث کي پريزيڊنسيءَ جي بمبئي پريزيڊنسي ۾ ڪوآپريٽو سوسائٽيز سان لاڳاپيل قانون کي مضبوط ۽ ترميم ڪرڻ لاءِ (بل نمبر XIV آف 1924)، مسٽر A.M.K. DEHLAVI پاران پيش ڪيل، هن بل جي ٽن اهم خصوصيتن کي اجاگر ڪندي ڪجهه نقطن جي وضاحت ڪئي، جيڪي بحث ۾ ايا هئا ته جيئن حڪومت جي ڌيان ۾ اٿڻ لاءِ، مختلف ڪوآپريٽو سوسائٽين پاران، ڪوآپريٽو ڪانفرنس ذريعي، مرڪزي ڪوآپريٽو انسٽيٽيوٽ ۽ تحريڪ سان لاڳاپيل غير سرڪاري اشرافيه طرفان. انهيءَ ڪري هي بل ٽن اهم معاملن لاءِ پيش ڪيو ويو آهي، يعني پهريون ته انهن مختلف سماجن جي الڳ الڳ درجه بندي ڪئي وئي آهي، جن جا مقصد، ماليات ۽ ڪم ڪرڻ جا طريقا مختلف آهن. ٻيو، انڊين ڪمپنيز ايڪٽ، 1923 جي قياس تي سماجن کي ختم ڪرڻ، ختم ڪرڻ ۽ ختم ڪرڻ جو هڪ واضح نظام متعارف ڪرايو ويو آهي. آخر ۾، روينيو اٿارٽيز جي ذريعي ٺاهي ڪيسن ۾ واجبات جي سمري وصولي لاءِ هن پريزيڊنسيءَ ۾ اڪثريتي ڪوآپريٽرز طرفان گهريل بندوبست ڪيو ويو آهي. اهو موقعو پڻ ورتو ويو آهي ته ڪجهه حصن کي ٻيهر ترتيب ڏيو ۽ انهن کي موجوده روشني ۾ تعاون جي بنياد تي آيو.

21. ان کان علاوه، رانو صهيب دي پي ڊيسائي، پنهنجي خطاب ۾، ڪوآپريٽو تحريڪ جي سلسلي ۾ ڪجهه ترميمن جي تجويز ڏني، جيڪا بنيادي طور تي گهٽ قيمت جي رقم فراهم ڪرڻ ۽ رعيت جي وڏي قرض کي ختم ڪرڻ لاءِ شروع ڪئي وئي هئي. هن بل جي اهميت کي پڻ اجاگر ڪيو جيڪو سڌي ۽ اڻ سڌي طرح وسيع ڳوٺاڻن علائقن جي فنانسنگ سان لاڳاپيل آهي ۽ ان کي هڪ بهترين موقعو سمجهي بل ۾ ترميم ڪرڻ لاءِ ريفارم ڪائونسل طرفان تجويز ڏني وئي ۽ ان جي تمثيل ۾ هن ريت ترميم جي تجويز ڏني:

(1) پهرئين سٽ ۾ ”جڏهن“ ۽ ”جڏهن“ جي وچ ۾ سڀ لفظ حذف ڪري پيش لفظ جي ڏهين

لڪير ۾ ۽ ان جي بدران هيٺيون لفظ داخل ڪريو:-

”اها وڌيڪ بهتر آهي ته ڪوآپريٽو سوسائٽين جي ٺهڻ ۽ ڪم ڪرڻ ۾ آساني پيدا ڪئي وڃي ته جيئن اهي زرعي ۽ عام معاشي ضرورتن سان گڏ ٻين ماڻهن لاءِ بهتر زندگي، بهتر

ڪاروبار ۽ پيداوار جا بهتر طريقا پيدا ڪري سگهن. ان مقصد لاءِ ضروري آهي ته حڪومت ڪوآپريٽو سوسائٽين کي موثر امداد ڏيڻ جي قابل بڻائي.

22. جتي، مسٽر (S.S. DEV اولهه خنديش ضلعو) هڪ سوچيندڙ بحث ۽ بحث کان پوءِ تجويز ڪيل تجويزن ۾ ترميم جي تجويز پيش ڪئي ته جيئن ڪائونسل طرفان قبوليت حاصل ڪئي وڃي:

"جڏهن ته اهو مناسب آهي ته ڪوآپريٽو سوسائٽيز جي ٺهڻ ۽ ڪم ڪرڻ جي سهولت فراهم ڪرڻ لاءِ، زرعي ۽ ٻين ماڻهن جي وچ ۾ ڪفائتي، خود مدد ۽ گڏيل امداد جي واڌاري لاءِ عام معاشي ضرورتن سان ۽ اهڙيءَ طرح بهتر زندگي، بهتر ڪاروبار ۽ بهتر طريقا پيدا ڪرڻ لاءِ. انهن لاءِ پيداوار ۽ جڏهن ته ان مقصد لاءِ ضروري آهي ته حڪومت ڪوآپريٽو سوسائٽين کي اثرائتي امداد فراهم ڪري سگهي ۽ وغيره.

23. ساڳيءَ طرح بمبئي پريزيڊنسيءَ (ان وقت سنڌ بمبئي پريزيڊنسيءَ جو حصو هئي) طرفان 1924ع جو بل نمبر XIV پاس ڪرڻ کان اڳ، جناب محمد ايوب شاهه محمد ڪهڙو صاحب پنهنجي تقرير جي حمايت ۾ هيٺين لفظن ۾ چيو:-

"پيو فائڊو جيڪو زراعت پسندن کي هن لمحي مان حاصل ڪيو آهي اهو آهي ته انهن گڏجي ڪم ڪرڻ ۽ هڪ ٻئي سان تعاون ڪرڻ جو طريقو سکيو آهي. هن وقت سنڌ ۾ ڪوآپريٽو سوسائٽين جو تعداد 600 جي لڳ ڀڳ پهچي چڪو آهي، جڏهن ته اتي انهن کي شروع ٿيندي فقط ڇهه سال گذري ويا آهن. پر مان بچان ٿو ته هن لمحي هڪ تمام مضبوط روت ورتو آهي ۽ زراعت وارن طرفان تمام گهڻو ساراهيو ويو آهي. مان انچارج وزير اعليٰ کي عرض ڪندس ته هن تحريڪ ۾ وڌيڪ دلچسپي وٺڻ ۽ ڏسڻ ته اها وڌيڪ ترقي ڪندي، اميد آهي ته منهنجي تجويزن تي غور ڪيو ويندو. انهن ٿورن تبصرن سان، سر، مون کي بل جي پهرين پڙهڻ جي حمايت ڪندي ڏاڍي خوشي ٿي آهي.

24. جڏهن ته، ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 1925 جي حوالي سان به درخواستون داخل ڪيون ويون ۽ ان ۾ وقت بوقت ترميمون ڪيون ويون. تازو سپريم ڪورٽ آف انڊيا يونين آف انڊيا (UOI) بمقابله ڪيس ۾. راجندر اين شاهه، 20.07.2021 تي فيصلو ڪيو، هيٺ ڏنل لفظن ۾ ايڪٽ جي تاريخي پس منظر کي اجاگر ڪيو آهي:

هندستان ۾ ڪوآپريٽو تحريڪ کي قانون سازيءَ سان پن برطانوي ايڪٽن ۾ ڳولي سگهجي ٿو، يعني ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ، 1904 ۽ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ، 1912. گورنمينٽ آف انڊيا ايڪٽ، 1919 تحت، موضوع 'ڪوآپريٽو سوسائٽيز. صوبائي لسٽ جي داخلا 13 ۾ شامل هئي. اهو جاري رکيو ويو گورنمينٽ آف انڊيا ايڪٽ، 1935،

ڪوآپريٽو سوسائٽيز، ڪي صوبائي لسٽ جي 33 ۾ شامل ڪيو ويو. ان کان پوءِ هندستان جي آئين پاران اڳتي وڌيو ويو، هن پيري ساڳي داخلا شيڊول VII لسٽ II ۾ اچي ٿي، يعني رياستي لسٽ ان جي داخل 32 جي حصي طور. تنهن ڪري هن مرحلي تي اهو ضروري آهي ته آئيني اسڪيم کي مقرر ڪيو وڃي جيئن اهو ڪوآپريٽو سوسائٽين تي لاڳو ٿئي.

25. ان کان علاوه، هندستان جي آئين جي آئين ۾ 99 هين ترميم ايڪٽ، 2011 منظور ڪيو ويو. جنهن ۾ اعتراض ۽ سببن جو بيان هن ريت ڏنو ويو آهي:-

ڪوآپريٽو شعبي، سالن کان، قومي معيشت جي مختلف شعبن ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو آهي ۽ شاندار ترقي حاصل ڪئي آهي. بهرحال، هن ميمبرن جي مفادن جي حفاظت ۽ انهن مقصدن کي پورو ڪرڻ ۾ ڪمزوري ڏيکاري آهي، جن لاءِ اهي ادارا منظم ڪيا ويا. اهڙا واقعا به آيا آهن، جتي چونڊون غير معينه مدت تائين ملتوي ڪيون ويون آهن ۽ انهن ادارن جا عهديدار يا منتظم نامزد ڪيا ويا آهن، جيڪي گهڻي وقت تائين انهن ادارن جا انچارج رهيا. هي ڪوآپريٽو سوسائٽيز جي انتظاميا جي انهن جي ميمبرن جي احتساب کي گهٽائي ٿو. ڪيترن ئي ڪوآپريٽو ادارن ۾ انتظاميا ۾ ناڪافي پروفيشنلزم خراب خدمتن ۽ پيداوار جي گهٽتائي جو سبب بڻيل آهي. ڪوآپريٽو کي جمهوري اصولن تي هلڻ جي ضرورت آهي ۽ چونڊون وقت تي ۽ آزاد ۽ منصفانه انداز ۾ منعقد ڪرڻ گهرجن. تنهن ڪري، انهن ادارن جي بحاليءَ لاءِ بنيادي سڌارا شروع ڪرڻ جي ضرورت آهي ته جيئن ملڪ جي معاشي ترقي ۾ سندن ڪردار کي يقيني بڻائي سگهجي ۽ ميمبرن ۽ عوام جي مفادن جي خدمت ڪرڻ ۽ انهن جي خودمختياري، جمهوري ڪارڪردگي ۽ پيشه ورانه انتظام کي يقيني بڻائي سگهجي.

تعاون عام طور تي

26. لفظ "Co-operation" لفظي معنيٰ ۾ مختلف ڊڪشنرين ۾ بيان ڪيو ويو آهي، جنهن ۾ مشهور مريم ويبسٽر ۾ وضاحت ڪئي وئي آهي ته "ٻئي يا ٻين سان ڪم ڪرڻ يا ڪم ڪرڻ: گڏجي ڪم ڪرڻ يا ان جي تعميل ۾" ان جي معنيٰ پڻ ڏني وئي آهي "ٻئي سان شريڪ ٿيڻ يا ٻين جي گڏيل فائدي لاءِ". اهڙي طرح، آڪسفورڊ ڊڪشنري ۾ ان جي وضاحت ڪئي وئي آهي "گڏجي ڪجهه ڪرڻ جي حقيقت يا گڏيل مقصد لاءِ گڏجي ڪم ڪرڻ"

• انهن منصوبي تي پنهنجي تعاون جي اچ ڪئي.

• تعاون ۾

ڪنهن سان گڏ هڪ رپورٽ جيڪا حڪومت طرفان ڪيميائي صنعت جي تعاون سان تيار ڪئي وئي آهي A • B جي وچ ۾ تعاون اسان والدين ۽ اسڪولن جي وچ ۾ ويجهي تعاون ڏسڻ چاهيون ٿا.

جڏهن ته مختلف اسڪالرن پنهنجن ادبي مقالن ۾ تعاون جي تصور کي واضح ڪري پڙهندڙن کي ان تصور، درآمد ۽ تعاون جي ضرورت کان روشناس ڪرايو آهي، جيئن علامه خميسٽل پين عالمن سان گڏ سال 2006ع ۾ شايع ٿيل پنهنجي گڏيل مقالي ۾ تفصيل سان لکيو آهي. هن ريت: ٻڌ

لساني طور تي، تعاون ماڻهن يا ادارن جي مشق ڏانهن اشارو ڪري ٿو جيڪي گڏيل طور تي متفق ٿيل مقصدن ۽ ممڪن طريقن سان گڏ ڪم ڪن ٿا، مقابلي ۾ الڳ الڳ ڪم ڪرڻ بدران. فريمين ۽ هيرون سماجي لاڳاپن کي چئن ڀاڱن ۾ ورهايو: تعاون (يا باهمي)، پرهيزگاري، خود غرضي ۽ نفرت [2]. انهن عملن جي لاءِ تعاون جي اصطلاح جي تعريف ڪئي جنهن جي نتيجي ۾ ٻنهي شرڪت ڪندڙن لاءِ فتنيس حاصلات جو نتيجو آهي، پرهيزگاري اها صورتحال آهي جنهن ۾ عمل کي اڀاريندڙ فرد فتنيس جي قيمت ادا ڪري ٿو ۽ فرد حاصل ڪرڻ واري آخري فائدين تي جڏهن ته خود غرضي ان جي برعڪس آهي: اداڪار حاصل ڪندڙ ۽ وصول ڪندڙ وڃائي ٿو، ۽ آخر ۾ رويي جي اصطلاح جي طور تي، جنهن جي نتيجي ۾ ٻنهي شرڪت ڪندڙن لاءِ فتنيس نقصان. ٽومبلا تعاون کي ٻن يا ٻن کان وڌيڪ ايجنٽن جي گڏيل سرگرمي جي طور تي بيان ڪيو آهي جيڪي تعاون ڪري رهيا آهن انهن جي پڄاڻي يا انهن جي گڏيل گڏيل پڄاڻي کي حاصل ڪرڻ لاءِ [3 Giraldeau]. ۽ Caraco دليل ڏئي ٿو ته تعاون جو مطلب اهو آهي ته هڪ عمل هڪ يا وڌيڪ ٻين ماڻهن کي ادائينگي وڌائي ٿو؛ اداڪار جي ادائينگي وڌائي يا گهٽائي سگهي ٿي [4]. ملٽي ريبوٽ سسٽم جي حوالي سان، تعاون کي هڪ اهڙي صورتحال جي طور تي بيان ڪيو ويو آهي جنهن ۾ ڪيترائي ريبوٽ گڏجي ڪم ڪن ٿا ڪجهه عالمي ڪم انجام ڏيڻ لاءِ جيڪي يا ته هڪ ريبوٽ حاصل نه ٿو ڪري سگهي، يا جن جي عمل کي بهتر ڪري سگهجي ٿو هڪ کان وڌيڪ ريبوٽ استعمال ڪندي، اهڙيءَ طرح حاصل ڪرڻ. اعليٰ ڪارڪردگي [5].

27. هي مقالو انهن مشاهدن سان ختم ڪيو ويو آهي ته ”فطرت ڪمپيوٽيشنل سسٽم لاءِ الهام جو حتمي ذريعو آهي. جاندار شين جا ڪوآپريٽو رويو ڪيترن ئي الگورتھم ۽ ماڊلز لاءِ حوصلا افزائي جا وسيلو رهيا آهن جيئن ته گڏيل اصلاحي الگورتھم، گراف جي ڳولا، غير مرڪزي ڪوآپريٽو ٽرانسپورٽ، ورهايل ڪلسٽرنگ، اجتماعي ترتيب ۽ غير مرڪزي تعميراتي انتظام.“

28. ان کان علاوه، مختلف ڪوآپريٽو تنظيمون ۽ انجمنون قائم ڪيون ويون. مثال طور انٽرنيشنل ڪوآپريٽو الانسس، ڪوآپريٽو تنظيم جي عالمي ڪنفيڊريشن طور. اهو 1895ع ۾ جڙيل هو، جنهن جو هيڊ ڪوارٽر لنڊن ۾ هو، جيڪو صديءَ جي 203 ادارن سان وابسته هو، 82 مختلف ملڪن ۾ پکڙيل هو، جنهن ۾ بنيادي سطح تي 662 ملين ميمبرن تي مشتمل هو. اهو پنهنجي ميمبرن جي مالي مدد تي ڪم ڪندو هو. ان جا مکيه قدر هئا (i) خود مدد، (ii) خود (iii) ذميواري،

(iv) جمهوريت، (v) برابري، (vi) برابري، (vii) ايڪتا. جڏهن ته، انهن جي باني
ميمبرن جي رواج ۾، ايمانداري، خلوص، کليل، سماجي ذميواري ۽ ٻين جو خيال رکڻ جي
اخلاقي قدرن تي يقين رکندي آهي.

141
23.11.23

اسلامي تعاون جو تصور:

29. مسلمان هجڻ جي ناطي گڏجي ڪم ڪرڻ، قرآن پاڪ، احاديث ۽ نامور مذهبي عالمن ۽ شخصيتن جي مقابلي ۾ نبي ڪريم صلي الله عليه وآله وسلم جي ذريعي نازل ڪيل بين جي مدد ڪرڻ جي تصور کي نظر انداز نٿو ڪري سگهجي. اسلام ۾ تعاون جو لفظ موسات جي نالي سان مشهور آهي، جنهن جي معنيٰ آهي اسلام ۾ ڀائرن جي مدد ڪرڻ، ۽ انهن جو خاص خيال رکڻ. اسلام ۾ موصوف جو تصور اهو آهي ته هو محروم طبقن جي ڀلائي ۾ متحرڪ ڪردار ادا ڪن.

الله تعاليٰ فرمائي ٿو: ”۽ نيڪي ۽ پرهيزگاري ۾ تعاون ڪريو، پر گناهه ۽ زيادتي ۾ تعاون نه ڪريو. ۽ الله کان ڊڄو. بيشڪ الله سخت عذاب ڏيڻ وارو آهي. [المائده، 5:2]

سنت توهان کي نيڪ عملن ۽ خيرات ۾ تعاون پيش ڪري ٿي.

”موسات“ جي معنيٰ آهي اسلام ۾ ڀائرن جي مدد ڪرڻ ۽ انهن جي مالي مدد ڪرڻ، مذهب ۾ ان جي وڏي اهميت ان ڪري آهي جو اهو مظلوم طبقن جي بهتري ۾ اهم ڪردار ادا ڪري ٿو ۽ مسلمانن ۾ محبت جو جذبو پيدا ڪري ٿو. هر مسلمان جي هڪ لازمي فضيلت ۽ بدلي ۾ خدائي نعمتون آڻيندو آهي.

30. نبي ڪريم صلي الله عليه وآله وسلم پنهنجي هڪ وصيت ۾ علي ابن ابي طالب عليه السلام فرمايو:

سڀ کان وڌيڪ ساراهه ڄاڻي عمل آهن: پهريون اهو آهي ته صرف ماڻهن لاءِ، جيتوڻيڪ پنهنجي خلاف. ٻيو ته (مسلمان) ڀائرن سان تعاون ۽ مالي مدد. ٽيون، هر حال ۾ الله جو ذڪر ڪرڻ.

الله تعاليٰ سندن قربانيءَ جي تعريف هنن لفظن ۾ فرمائي آهي:

۽ اهي (بين کي) پاڻ تي ترجيح ڏيندا آهن، جيتوڻيڪ غربت سندن ئي هجي.

(قرآن، 59: 9)

۽ سڀ گڏجي الله جي رسي کي مضبوطيءَ سان پڪڙيو ۽ تفرقو نه ڪريو. ۽ ياد ڪريو الله جي ان نعمت کي جيڪو توهان تي آهي جڏهن توهان دشمن هئا پوءِ هن توهان جي دلين کي گڏ ڪيو ۽ توهان هن جي فضل سان ڀائر ٿي ويا. [قرآن 3: 103]

تعاون: سرمائيداري، سوشلزم ۽ ڪميونزم.

31. تعاون جا تصور خدائي ۽ پراڻا آهن، جيتوڻيڪ اهو تصور جيڪو مغرب

پاران لاڻو ويو آهي ان سلسلي ۾ گڏيل طور تي ڪميونٽي جي ڀلائي ۽ ڀلائيءَ لاءِ ڪم ڪرڻ لاءِ باهمي سمجهه ۽ تعاون سان. سرمائيداري، سوشلزم ۽ ڪميونزم جي تناظر ۾ معاشيات جي حوالي سان تعاون جا مختلف نظريا ۽ تصور آهن، جن تي ڪافي عرصي کان بحث

هلي رهيو آهي، مجموعي طور تصور مختلف آهن ۽ انهن جا اصول ۽ نتيجا هڪ ٻئي جي ابتڙ آهن. ذڪر نه ڪرڻ ڪپي، سرمائيدارائي معيشت ۾ صرف هڪ ڌر کي نفعو ۽ ٻيو نقصان ٿيندو آهي، ڇاڪاڻ ته ان جو دارومدار طلب ۽ رسد جي توازن تي هوندو آهي، ان جي ابتڙ ڪوآپريٽو مقصد حاصل ڪرڻ يا نقصان کي نظر ۾ رکندي طلب ۽ رسد کي هموار ڪرڻ جو مقصد هوندو آهي.

ڪوآپريٽو جيئن سرمائيداري جي حامي.

32. روس ۾ پوئين ڪميونسٽ حڪومت جي دور ۾، ڪوآپريٽو کي سرمائيداريءَ جو حامي سمجهيو ويندو هو ۽ انهن کي وڌڻ نه ڏنو ويندو هو. پيداوار ۽ طلب سرمائيدارائي نظام ۾ توازن ۾ آهن، ۽ سيلائرز هڪ ٻئي سان مقابلو ڪن ٿا، پر ان مقابلي جو نتيجو اجارداري ۽ وڌيڪ پيداوار ٿي سگهي ٿو. هڪ پراڊڪٽ جي قيمت گهٽجي ٿي جڏهن اها گهٽي مقدار ۾ پيدا ٿئي ٿي، جيڪا سيلائرز کي نقصان پهچائي ٿي ۽ نتيجي ۾ نوڪري جي نقصان، بيروزگاري، مزدورن جي مسئلن، ۽ حتي لاک آئوٽ ٿي سگهي ٿي. ٻئي پيداوار هيٺ ۽ پيداوار کان وڌيڪ سرمائيداريءَ لاءِ ممڪن خطرا آهن جيڪي سماجي بدامني جو سبب بڻجي سگهن ٿا. سرمائيداري جي اها تنقيد مارڪس جي نظريي سان مطابقت رکي ٿي. ٻئي طرف، ڪوآپريٽو، مقصد کي يقيني بڻائڻ جو مقصد آهي ته اهي فراهم ڪن جيڪي گهربل فراهمي جي طلب سان ملائي. مثال طور، ڪوآپريٽو اسٽور روايتي نفعي کي اوليت ڏيڻ کان سواءِ ميمبرن جي درخواستن کي پورو ڪري ٿو ڇاڪاڻ ته بنا ڪنهن اضافي رقم کي ميمبرن کي واپس ڏئي سگهجي ٿو. ايسٽائين جو اجاره دار پوزيشن ۾، ڪوآپريٽيون قيمتون وڌائڻ ۽ پنهنجن ميمبرن جو فائدو وٺڻ کان پاسو ڪن ٿيون ڇو ته اهي عمل انهن جي بنيادي اصولن جي خلاف آهن. ڪوآپريٽو سرمائيداريءَ ۾ موجود خامين کي حل ڪري ٿو ۽ انساني وجود، پسند جي آزادي، ۽ انيڪ عنصرن جو تحفظ ڪن ٿا، جن کي ڪميونزم مسلسل رسد ۽ طلب جي توازن سان ڪمزور ڪري سگهي ٿو.

ڪوآپريٽو ۽ سوشلزم

33. سوشلزم جي مطابق، "رياست هڪ ڪميونٽي جي سڀني پيداواري وسيلن جي مالڪ، هلائڻ ۽ ورهائڻ گهرجي ۽ نجی ملڪيت کي صرف استعمال جي آرٽيڪل تائين محدود ڪرڻ گهرجي". ڪارل مارڪس، سائنسي سوشلزم جو باني، يقين رکندو هو ته سرمائيداري سوشلزم کي ان جي جاءِ وٺڻ لاءِ حالتون مهيا ڪندي. سرمائيدارائي نظام حڪومت ۾ دولت کي ٿورڙن حصن ۾ ورهائيو ويندو آهي. هڪ ڪارخانو پنهنجي پيداوار جي وڌيڪ قيمت وصول ڪري ٿو، جڏهن ته مزدور جيڪي پنهنجي محنت سان ان کي قيمت فراهم ڪن ٿا صرف مقابلي جي شرح تي تنخواه وصول ڪن ٿا. ٺاهيندڙ اضافي يا منفعي کي مختص ڪري ٿو ۽ محنت جي ڪنهن به سڃاڻپ واري حصي کي رد ڪري ٿو جيڪو ان تي صحيح دعويٰ رکي ٿو. سرمائيدارانه معيشت ۾، هي غصب استحصال سمجهيو ويندو آهي. ان سان ملندڙ جلندڙ، ڪيترائي سوشلسٽ اسڪول، جهڙوڪ رياستي

سوشلسٽ، گلد سوشلسٽ، انقلابي سوشلسٽ، فابين سوشلسٽ، وغيره، ڪيترن ئي نظرين کي اڳتي وڌايو آهي. جيتوڻيڪ اهي مختلف رايا آهن، سڀ سوشلسٽ ساڳيا بنيادي اصولن ۽ قدرن تي متفق آهن. پهريون اهو ته رياست کي گهرجي ته پيداوار جا سمورا اوزار گڏ ڪري پرائيويت ملڪيت جي مالڪي ڪرڻ بدران. ٻيو، هڪ مرڪزي اٿارٽي جيڪا پيداوار کي منظم ڪندي ۽ مقابلي جي خاتمي کي موجوده مقابلي واري نظام جي جاء وٺڻ گهرجي. سوشلسٽ سماج ۾، هر ڪنهن کي ڪم تائين رسائي هوندي ۽ مهارت جي مطابق ادا ڪئي ويندي، پر سڀني کي زندگي ۾ ڪامياب ٿيڻ جا برابر موقعا هوندا. خانگي ملڪيت صرف رهائشي گهرن، فرنيچر، ۽ ٻين صارفين جي شين جي اجازت ڏني ويندي.

34. تعاون ۽ سوشلزم جي وچ ۾ ظاهري مماثلت اها آهي ته ٻئي سرمائيداري نظام کي هڪ نئين نظام سان تبديل ڪرڻ چاهين ٿا، جنهن ۾ نفعي جي جستجو، خدمت جي جستجو کي رستو ڏئي ٿي، جنهن جو مقصد انسانيت جي سماجي ۽ معاشي پلاني کي برقرار رکڻ آهي. سندن مثالي. ٻئي انفراديت جي خيال جي خلاف آهن، جيڪو سرمائيداري جو بنيادي آهي. ڪوآپريٽو تحريڪ کي ڪجهه سوشلسٽ ان تحريڪ جو هڪ اهم حصو سمجهندا آهن، جنهن جو نتيجو آخرڪار سوشلسٽ معيشت ۾ هوندو. تنهن هوندي به، اهي اهو به مڃيندا هئا ته ڪوآپريٽو تحريڪ جون پنهنجون حدون هونديون آهن ۽ هڪ ڀيرو اهي حدون پهچي وينديون آهن، رياست يا ميونسپلٽيز، جن جو بنياد هڪ مختلف فلسفي سان هو، انهن کي ڪوآپريٽو شعبي تي اوليت ڏيڻ گهرجي.

تعاون ۽ ڪميونزم

35. ڪارل مارڪس ۽ فريڊرڪ اينگلز جي اثرات تي لکڻين جي ڪري، ڪميونسٽ نظريو سرمائيداريءَ جي حريف طور اڀري آيو. صنعتي انقلاب ۽ ڪارخاني جي نظام جي قيام کان وٺي، سرمائيداري تي زور ڏنو ويو آهي ۽ ان جا منفي اثر ظاهر ڪيا ويا آهن. ڪميونزم سوشلزم جو انتهائي انتهائي قسم آهي. ڪميونزم رياستي سوشلزم آهي، جيئن سوويت يونين ۾ اسٽالنسٽ دور ۾، سياسي آمريت قائم ڪرڻ ۽ برقرار رکڻ لاءِ طاقت جي استعمال جي ارادي سان عمل ڪيو ويو. بهرحال، سرمائيدار اٿي نظام ۾، مزدورن جي اڪثريت اجرت ڪمائيندڙ بنجي ٿي، جيڪي سرمائيدارن جي هن نسبتاً ننڍڙي گروهه تي منحصر آهن، جڏهن ته نسبتاً گهٽ تعداد ۾ ماڻهو ذاتي ۽ ذاتي فائدا حاصل ڪن ٿا.

36. سرمائيدارن جو هي رجحان وضاحت ڪري ٿو ته ڇو غريب ۽ غير مطمئن سرمائيداريءَ کي رد ڪن ٿا، ڪميونزم کي هڪ اهڙو نظريو سمجهن ٿا، جيڪو دولتمندن کي بلند ڪرڻ ۽ دولت ۾ عدم مساوات کي ختم ڪرڻ چاهي ٿو. 1844 ۾ لڳ ڀڳ هڪ ئي وقت شروع ٿي، تعاون سرمائيداري ۽ ڪميونزم جي انتها جي وچ ۾ هڪ معتدل انداز جي نمائندگي ڪري ٿو. ڪميونزم جي برعڪس، اهو نجی ملڪيت کي تسليم ڪري ٿو جڏهن ته سرمائيداريزم جي اضافي منفعي واري مقصد کي ختم ڪري ٿو.

سنڌ صوبي ۾ موجوده ڪوآپريٽو ريجيم

37. ان جي باوجود، مٿيان ”ڪوآپريٽو سوسائٽيز“ وفاقي قانون سازي جي فهرست، پارٽ-I [چوٿين شيڊول] جي داخلا نمبر 31 ۾ شامل آهن، اسلامي جمهوريه پاڪستان جي آئين، 1973. جڏهن ته، ارڙهين ترميم جي تعارف تي آئين ۾ آرٽيڪل 141 موجب، جنهن ۾ چيو ويو آهي ته، آئين جي تابع، صوبائي اسيمبلي کي خاص طور تي اختيار ڏنو ويو آهي ته هو صوبي يا ان جي ڪنهن به حصي لاءِ قانون ٺاهي. اختيارين جي استعمال ۾، سنڌ حڪومت اڳوڻي ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 1925 کي رد ڪندي ”سنڌ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 2020“ جاري ڪيو. منسوخ ٿيل ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 1925 جي پريمبل ۾ لکيل آهي:-

"تشخيص:- جڏهن ته اهو مناسب آهي ته ڪوآپريٽو سوسائٽيز جي ٺهڻ، رجسٽريشن ۽ ضابطي جي لاءِ، زرعي يا عام معاشي يا سماجي مفادن سان گڏ ٻين ماڻهن جي وچ ۾ بچت، خود مدد ۽ گڏيل مدد جي واڌاري لاءِ ۽ زندگي جي بهتر معيار کي حاصل ڪرڻ لاءِ. ۽ ان سان لاڳاپيل معاملن لاءِ؛ اهو هيٺ ڏنل طريقي سان نافذ ڪيو ويو آهي:-"

اهڙي طرح، سنڌ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 2020 جي پريمبل ۾ ترميم نه ڪئي وئي آهي، جنهن ۾ لڳ ڀڳ ساڳيا مقصد بيان ڪيا ويا آهن:

"اها وڌيڪ بهتر آهي ته ڪوآپريٽو سوسائٽيز جي ٺهڻ ۽ ڪم ڪرڻ ۾ آساني پيدا ڪئي وڃي ته جيئن زرعي ۽ ٻين عام معاشي ضرورتن وارن ماڻهن جي وچ ۾ بچت، خود مدد ۽ گڏيل امداد جي واڌاري لاءِ ته جيئن بهتر زندگي، بهتر ڪاروبار ۽ بهتر طريقا پيدا ڪري سگهجن. پيداوار ۽ ان مقصد لاءِ سنڌ صوبي ۾ ڪوآپريٽو سوسائٽيز بابت قانون کي مضبوط ڪرڻ ۽ ان ۾ ترميم ڪرڻ."

38. سنڌ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 2020 جو بنيادي مقصد ۽ مقصد ۽ ان سان گڏ منسوخ ٿيل ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 1925 جو مقصد هو ته جيئن عام معاشي ضرورتن سان گڏ زرعي ۽ غريب ماڻهن جي وچ ۾ ڪفايت شعاري، خود مدد ۽ گڏيل امداد کي فروغ ڏنو وڃي. بهتر زندگي، بهتر ڪاروبار ۽ پيداوار جا بهتر طريقا، پر ايڪٽ 2020 جو بنيادي مقصد، مقصد ۽ مقصد ختم ٿي ويو آهي.

39. ان جي مطابق، قانوني مسئلو، جيئن فريم ڪيو ويو آهي "واضح ڪرڻ جي ضرورت ناهي ته ايڪٽ، 1925 جو هڪ ننڍڙو جائزو ڏيکاري ٿو ته اهو ايڪٽ بنيادي طور تي هائوسنگ اسڪيمن لاءِ نه هو، جيتوڻيڪ اهو صرف هڪ پاسو هو، جنهن جي ذريعي سماج / ماڻهن جو هڪ حصو زراعت سان لاڳاپيل آهي. سيڪٽر، جنهن جي آمدني گهٽ هئي، انهن کي اڳوڻن (فارمر) تنظيمن جي ذريعي سهولت فراهم ڪرڻ جي ضرورت هئي ۽ بئنڪون پڻ قائم ڪيون ويون آهن قرض ڏيڻ جي مقصد لاءِ انهن کي بلند ڪرڻ ۽ انهن لاءِ رهائش جا حصا ان مقصد سان گڏيا ويا ۽ الڳ الڳ نه. قرار ڏنو ويو آهي "مثبت."

ان کان علاوه قانون سازي جي سموري تاريخ ٻڌائي ٿي ته ڪوآپريٽو سوسائٽين جو مقصد زرعي سوسائٽين جي مدد ڪرڻ ۽ غريب ماڻهن ۽ پسمانده طبقن جي بهتري لاءِ هوندو هو ۽ ان جو مقصد اميرن ۽ بااثر ماڻهن لاءِ هائوسنگ سوسائٽيون نه هيون، جيئن سنڌ حڪومت جي کاتو سمجهي ٿو. وڌيڪ، هائوسنگ سوسائٽيز سماجن جو هڪ ننڍڙو حصو هو/آهي جيڪي معاشي سرگرمين لاءِ رجسٽر ٿيڻ جي اهل هجن، گهٽ آمدني وارن برادرين جي خدمت ڪن.

41. خاص ڪري سنڌ صوبي ۾ زراعت ملڪ جي معيشت جي ريڙهه جي هڏي آهي. اهو آباديءَ جي اڪثريت لاءِ خوراڪ، آمدني، معيشت ۽ روزگار جو بنيادي ذريعو آهي. ان جو صوبي جي مجموعي معاشي ترقي تي وڏو اثر پيو. صوبي ۽ ان جي عوام جي فائدي لاءِ پائيدار ترقي کي يقيني بڻائڻ تمام ضروري آهي. سنڌ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 2020 جو سيڪشن 118 سنڌ حڪومت کي اختيار ڏئي ٿو ته هو صوبي جي پوري يا ڪنهن به حصي لاءِ ضابطا ٺاهي ۽ ڪنهن به سماج يا سماج جي طبقي لاءِ، ايڪٽ 2020 جي مقصدن کي پورو ڪرڻ لاءِ قاعدا ٺاهي.

42. پاڪستان ۽ ڏکڻ ايشيا ۾ ڪوآپريٽو سوسائٽين جو قيام، دنيا جي ڪيترن ئي حصن وانگر، سماجي ۽ اقتصادي ترقي، ڪميونٽي کي بااختيار بڻائڻ، ۽ سيلن جي منصفانه ورڇ کي فروغ ڏيڻ جي بنيادي جوهر ۾ جڙيل آهي. انهن ڪوآپريٽو جا بنيادي مقصد ۽ جوهر هن ريت آهن:

(i) غربت جو خاتمو: ڪوآپريٽو سوسائٽين جو مقصد غربت کي حل ڪرڻ آهي پسمانده ۽ معاشي طور تي پسمانده برادرين کي وسيلن ۽ موقعن تائين رسائي فراهم ڪرڻ سان. وسيلن کي گڏ ڪرڻ ۽ اجتماعي طور تي اقتصادي سرگرمين ۾ شامل ٿيڻ سان، ڪوآپريٽو پنهنجي ميمبرن جي زندگين جي معيار کي بلند ڪرڻ ۾ مدد ڪري سگهن ٿا.

(ii) پسمانده برادرين کي بااختيار بڻائڻ: پاڪستان ۽ ڏکڻ ايشيا ۾، جتي سماجي ۽ اقتصادي تفاوت موجود آهن، ڪوآپريٽو پسمانده ۽ پسمانده برادرين کي بااختيار بڻائڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪن ٿا. اهي ماڻهن لاءِ هڪ پليٽ فارم پيش ڪن ٿا، خاص طور تي ڳوٺاڻن علائقن ۾، وسيلن، مالي خدمتون، تعليم ۽ مارڪيٽن تائين رسائي حاصل ڪرڻ لاءِ جيڪي ٻي صورت ۾ پهچ کان ٻاهر هجن.

(iii) زرعي ترقي: انهن علائقن ۾ زراعت جي برتري کي نظر ۾ رکندي، زرعي ڪوآپريٽو زرعي شعبي کي وڌائڻ لاءِ مرڪزي حيثيت رکي ٿو. اهي ننڍي پئماني تي هارين کي وسيلن کي حصيداري ڪرڻ، انهن جي زراعت جي ٽيڪنالاجي کي جديد ڪرڻ، ۽ مارڪيٽ تائين رسائي فراهم ڪن ٿا، جنهن جي نتيجي ۾ پيداوار ۽ آمدني وڌائي ٿي.

(iv) ڳوٺاڻي ۽ شهري ترقي: ڪوآپريٽو سوسائٽيون ڳوٺاڻن ۽ شهري ترقيءَ ۾ اهم ڪردار ادا ڪن ٿيون. ڳوٺاڻن علائقن ۾، اهي بنيادي ڍانچي جي ترقي، تعليم، صحت، ۽ صاف توانائي تائين رسائي ۾ مدد ڪن ٿا. شهري مرڪزن ۾، ڪوآپريٽو هائوسنگ سوسائٽيون سستي ۽ منظم هائوسنگ حل فراهم ڪن ٿيون.

(v) مالي شموليت: ڪريڊٽ ۽ بچت ڪوآپريٽو مالي شموليت کي فروغ ڏئي ٿو. ميمبرن کي سستي قرضن تائين رسائي ۽ محفوظ بچت جا اختيار پيش ڪري. هي ماڻهن کي انهن جي ڪاروبار، تعليم، ۽ صحت جي سار سنڀار ۾ سيڙپڪاري ڪرڻ جي صلاحيت ڏئي ٿو.

(vi) اجتماعي بارگيننگ پاور: ڪوآپريٽو سوسائٽيون، خاص طور تي زرعي شعبي ۾، هارين کي اجتماعي سوديباري جي طاقت مهيا ڪن ٿيون. اهو انهن کي پنهنجي پيداوار جي بهتر قيمتن تي ڳالهين ۽ گهٽ قيمتن تي زرعي سامان خريد ڪرڻ جي قابل بڻائي ٿو.

(vii) ڪميونٽي جي تعمير ۽ سماجي هم آهنگي: ڪوآپريٽو ڪميونٽي جي تعمير ۽ سماجي هم آهنگي کي فروغ ڏين ٿيون جيڪي ماڻهن کي گڏيل مفادن سان گڏ آڻين ٿيون. ميمبر تعاون ڪن ٿا، علم شيئر ڪن ٿا، ۽ هڪ ٻئي جي مدد ڪن ٿا، ڪميونٽي ۾ مضبوط بانڊ ٺاهيو ٿا.

(viii) پائيدار طريقا: ڪوآپريٽو سوسائٽيون اڪثر ڪري پائيدار ۽ ماحول دوست عملن تي زور ڏين ٿيون. ذميوار وسيلن جي انتظام ۽ ماحول دوست ٽيڪنالاجي کي فروغ ڏيڻ سان، اهي ماحولياتي تحفظ ۽ پائيدار ترقي ۾ حصو وٺندا آهن.

(ix) اقتصادي خود انحصاري: ڏکڻ ايشيا ۾ ڪوآپريٽو سوسائٽيون جو جوهر، خاص طور تي زرعي معيشتن وارن ملڪن ۾، ٻاهرين ادارن تي انحصار کي گهٽائڻ ۽ معاشي خود انحصاري کي فروغ ڏيڻ آهي. گڏجي ڪم ڪرڻ سان، ميمبرن جو مقصد انهن جي ضرورتن کي پورو ڪرڻ ۽ وچولين يا ٻاهرين فراهم ڪندڙن تي انحصار کي گهٽائڻ آهي.

(x) سماجي انصاف ۽ برابري: ڪوآپريٽو جمهوري اصولن تي هلن ٿيون، ان ڳالهه کي يقيني بڻائي ٿي ته هر ميمبر کي برابر آواز ۽ برابر فائدا حاصل آهن. اهي آمدني جي عدم مساوات کي گهٽائڻ ۽ سماجي تفاوت کي خطاب ڪندي هڪ وڌيڪ انصاف ۽ برابري وارو سماج ٺاهڻ جي ڪوشش ڪندا آهن.

43. ڏکڻ ايشيا ۾، ڪوآپريٽو سوسائٽيز جو قيام خطي جي معاشي ۽ سماجي تازين ۾ تمام گهڻو جڙيل آهي. اهي ڪوآپريٽو اجتماعي ڪوشش، ڪميونٽي جي بنياد تي حل، ۽ پائيدار ترقي جي جوهر کي ظاهر ڪن ٿا. اهي غربت، وسيلن جي غير برابري جي ورڇ، ۽ خدمتن تائين محدود پهچ جي چيلنجز کي منهن ڏيڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪن ٿا، انهن ملڪن ۾ آبادي جي مجموعي پلاني ۾ مدد ڪن ٿا.

44. ان کان علاوه، تازو اعلان، يعني سنڌ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ، 2020، جنهن ۾ سيڪشن 2 جي ذيلي سيڪشن (p) جي تعريف جي شق، مهيا ڪري ٿي ۽ جيئن ته Co: آپريٽو سوسائٽيز، سنڌ جي صوبي ۾ هيٺين نوعيت کي تسليم ڪري ٿي.

(1) "ريسورس سوسائٽي" جو مطلب آهي هڪ سوسائٽي جنهن جي مقصد حاصل ڪرڻ جي مقصد سان ان جي ميمبرن لاءِ قرض، سامان يا خدمتون حاصل ڪرڻ جي ضرورت آهي؛

(2) "پيداوار جي سماج" جو مطلب آهي هڪ اهڙو سماج جيڪو سامان جي پيداوار ۽ نيڪال ڪرڻ جي مقصد سان پنهنجي ميمبرن جي اجتماعي ملڪيت جي طور تي ٺاهيو ويو آهي ۽ اهڙي سماج جي ميمبرن جي محنت جي اجتماعي نيڪال جي مقصد سان ٺهيل سوسائٽي شامل آهي؛

(3) ”صارفين جي سوسائٽي“ جو مطلب آهي هڪ اهڙو سماج جنهن جو مقصد سامان حاصل ڪرڻ ۽ ورهائڻ يا ان جي ميمبرن لاءِ خدمتون سرانجام ڏيڻ ۽ ٻين صارفين لاءِ ۽ ان جي ميمبرن ۽ گراهڪ جي وچ ۾ ورهائڻ جي مقصد سان مقرر ڪيل قاعدن يا اهڙي سماج جي ضابطن جي ذريعي، اهڙي فراهمي ۽ ورچ مان حاصل ٿيندڙ منافعو؛

(4) ”هائوسنگ سوسائٽي“ جو مطلب آهي هڪ سوسائٽي جنهن مقصد سان نهي ان جي ميمبرن کي رهائشي گهر فراهم ڪرڻ جي شرطن تي جيڪي ان جي ضابطن ذريعي طئي ڪيا وڃن.

(5) ”جنرل سوسائٽي“ جو مطلب آهي اهڙو سماج جيڪو مٿي ذڪر ڪيل چئن طبقن مان ڪنهن جي به هيٺان نه هجي.

45. پر ان جي باوجود، ڪوآپريٽو سوسائٽين جي مقصدن ۽ مقصدن کي حاصل ڪرڻ لاءِ، اقتصادي، سماجي، ۽ ڪميونٽي جي ترقي تي زور ڏيڻ لاءِ، مختلف قدم کنيا ويندا. ڪوآپريٽو سوسائٽيون قائم ڪيون ويون آهن اجتماعي پلائي، وسيلن جي منصفائي ورچ، ۽ زراعت تي ٻڌل برادرين جي پائيدار عملن کي فروغ ڏيڻ لاءِ.

46. جيڪڏهن اهي تدبيرون، جڏهن مؤثر طريقي سان لاڳو ڪيون وڃن ته، ڪوآپريٽو سوسائٽين کي سندن گهربل مقصد ۽ مقصدن کي پورو ڪرڻ، ميمبرن جي سماجي ۽ اقتصادي پلائي کي بهتر بنائڻ ۽ ڪميونٽي جي ترقي ۽ بااختيار بڻائڻ ۾ مدد ڪري سگهي ٿي. تعاون، شفافيت، ۽ ذميواري انتظام ڪوآپريٽو سوسائٽيز جي ڪاميابي حاصل ڪرڻ ۾ اهم اصول آهن.

آرڊر سان الڳ ٿيڻ کان اڳ، اميڪس جي حصي تي قيمتي مدد ۽ تحقيق، يعني M/s. عبد الحسنين، مزمل حسين جلباڻي، آڪاش گيهائي، محمد حنيف سما، محترمه ساره ملڪاڻي ۽ محترمه سائره شيخ ايڊووڪيٽ، عزيز الرحمان آخوند ايڊووڪيٽ، مسٽر ظفر امام ايڊووڪيٽ، ۽ جناب علي زرداري، AAG ۽ سڪيا وارا وڪيل (s) لاڳاپيل پارٽين لاءِ تمام گهڻو ساراهيو ويو آهي.

مستقبل جو ڪورس

47. مٿي ذڪر ڪيل سببن جي ڪري، چيف سيڪريٽري سنڌ هڪ اعليٰ سطحي ڪميٽي جوڙيندو جنهن ۾ نامور معاشي ماهرن، زراعت جي ماهرن، فلانٽروپسٽ، بئنڪرز ۽ ترقياتي شعبي سان تعلق رکندڙ ماهرن تي مشتمل هوندي ته جيئن سنڌ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 2020 تي ان جي خط ۽ روح مطابق عملدرآمد کي يقيني بڻائي سگهجي. ضابطا، 2020، سنڌ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ 2020 جي بنيادي مقصدن، اسڪيم ۽ مقصدن کي پورا ڪرڻ لاءِ مٿي ڏنل مشاهدن کي نظر ۾ رکندي، زرعي ماڻهن جي وچ ۾ بچت، خود مدد ۽ گڏيل امداد کي فروغ ڏيڻ لاءِ، ننڍن هارين، پورهيتن ۽ غريب ماڻهن جي گڏيل معاشي ضرورتن سان بهتر زندگي گذارڻ، بهتر ڪاروبار ۽ پيداوار جي بهتر طريقن کي ترجيحي طور تي پنجاب صوبي جي اختيار ڪيل ماڊل کي پهريون مرحلي ۾ مثال طور ورتو ويندو. سيڪريٽري ڪوآپريٽو ڊپارٽمينٽ انهي ڳالهه کي يقيني بڻائيندو ته ايڪٽ

2020 ۽ اهو فيصلو وڌي پئماني تي گردش ڪيو ويندو ته جيئن مستحق ماڻهن کي هن ايڪٽ جو ثمر حاصل ٿي سگهي، بدقسمتي سان ماڻهن کي اهو نه مليو آهي جنهن لاءِ هي ايڪٽ 1925ع کان هڪ صدي ۾ هڪ فلسفي تحت جاري ڪيو ويو آهي.

48. هن موقعي تي، عدالتي صلاحيت چيئرمين وفاقي ۽ سنڌ هاءِ ڪميشن جي هدايتن جو مطالبو ڪري ٿي ۽ سيڪريٽري بورڊ ۽ يونيورسٽيون سڀني جنرل يونيورسٽين ۾ ڪوآپريٽو سوسائٽيز ۾ بيچلر ۽ ماسٽرز پروگرامن جي تعارف کي يقيني بڻائين. هن اقدام کي انهن ملڪن جي عملن جي مطابق هٿ ڪهرجي جهڙوڪ جرمني، برطانيه، فلپائن ۽ هندستان، جتي اهي مضمون اعليٰ تعليمي نصاب جو حصو آهن.

48. سيڪريٽري قانون، سنڌ حڪومت ان ڳالهه کي يقيني بڻائي ته ڪوآپريٽو سوسائٽيز ايڪٽ، 2020 جي روح ۾ ضابطا جوڙيا وڃن، جيئن مٿي ڄاڻايل آهي.

آفيس:-

هن فيصلي جي تعميل لاءِ ايڊووڪيٽ جنرل سنڌ جي ذريعي سمورن لاڳاپيل کاتن کي ۽ سنڌ صوبي جي ضلعي عدالتن جي سمورن ججن کي آگاهه ڪيو ويندو. رجسٽرار هن فيصلي جي اردو ۽ سنڌي ٻولين ۾ ترجمي کي يقيني بڻائيندو ۽ ان کي هاءِ ڪورٽ جي ويب سائيٽ تي اپلوڊ ڪرڻ کي يقيني بڻائيندو.

21-11-23

جج